

T.C
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

BİRECİK' TE DİNÎ HAYAT

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR

Hazırlayan:
M. Vehpi TOKTAY

ŞANLIURFA – 2006

İÇİNDEKİLER

TABLolar	iv
KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
1 - KONU VE AMAÇ	3
2 - YÖNTEM VE TEKNİKLER	5
3 - EVREN VE SINIRLILIKLAR	6
4 - VARSAYIMLAR	7
I. BÖLÜM	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
I. Sosyolojik Açıdan Din	8
I.1. Dinin Sosyolojik Açıdan Tanımı Problemi	8
I.2. Sosyolojik Açıdan Dinin İncelenmesi İle ilgili Bazı Görüşler	10
I.3. Din Sosyolojisinde Dinî Yaşayışın İncelenmesinin Gerekliiği	11
II. Din ve Toplum	12
II.1. Geleneksel Topumlarda Din - Toplum İlişkileri	12
II.2. Modern Sanayi Toplumunda Din - Toplum İlişkileri	14
II.3. Dinin Toplumun Sosyo- Kültürel Hayatını Şekillendirici Rolü	15
II.4. Toplumun Sosyo-Kültürel Yaşamının Din Üzerindeki Etkileri	18
II. BÖLÜM	20
I. BİRECİK İLÇESİNE GENEL BAKIŞ	20
I.1. Genel Konum	20
I.2. Coğrafi Yapı	22
I.3. Tarihi Bilgiler	22
I.4. Ekonomik Yapı	23
I.5. Demografik Yapı	25
I.6. Eğitim Kurumları	26
I.7. Dinî Mahaller	26
I.8. Araştırma Bölgemiz Hakkında Genel Bilgiler	27
III. BÖLÜM	30

BİRECİK' TE DİNÎ YAŞAYIŞ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	30
A- SOSYAL HAYAT.....	30
I. Araştırmamıza Katılanların Kimlik ve Kişilik Bilgileri.....	30
I.1 Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılım	30
I.2. Yaşlara Göre Dağılım.....	31
I.3. Medenî Durumlarına Göre Dağılım.....	32
I.4. Meslekî Durumlarına Göre Dağılım.....	33
I.5. Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım.....	33
I.6. Kaç Yıldır Birecik'te Oturduklarına Göre Dağılım.....	34
I.7. Gelir Durumuna Göre Dağılım.....	35
I.8. Kimlerle Beraber Oturduklarına Göre Dağılım.....	36
I.9. Gazete Okuma Tutumlarına göre Dağılım.....	37
I.10. Hangi Usulle Evlendikleri.....	39
I.11. Çocuk Sayısına Göre Dağılım.....	40
I.12. Ailede Olması Gereken Çocuk Sayısı.....	40
I.13. Çocukları İçin Tercih Edilen Meslek.....	42
I.14. Kız Çocuklarına Verilecek Eğitim.....	43
I.15. Çocuklara İsim Seçimi.....	44
I.16. Müzik Seçimi.....	45
B - DİNÎ HAYAT.....	47
I. Dinî Hayatın İnanç Boyutu.....	47
I.1. Allah İnancı.....	49
I.2. Ahiret İnancı.....	50
I.3. Kader İnancı.....	51
II. Dinî Hayatın İbadet Boyutu.....	53
II.1. Namaz İbadeti.....	55
II.1.1. Cuma Namazı.....	57
II.2. Oruç İbadeti.....	58
II.3. Zekât İbadeti.....	60
II.4. Hac İbadeti.....	62
II.5. Kurban Kesme İbadeti.....	64
II.6. Dua İbadeti.....	66

III. Dinî Hayatın Toplumsal Boyutu.....	67
III.1. Toplumsal İlişkileri Belirlemede Dinin Etkisi.....	68
III.1.1 Dindarlığın Gündelik Davranış ve İlişkilere Yansıma Durumu.....	68
III.1.2. Oy Verilecek Adayı Dindarlık Noktasında Değerlendirme.....	69
III.1.3. Evlenilecek Adayda Aranılan Özellikler.....	70
III.2. Dini Törenlere İlgili Durumu.....	71
III.2.1. Mevlit, Sünnet, Cenaze vb. Gibi Dini Törenler.....	71
III.3. Yatır ve Türbe Ziyaretleri ile İlgili Uygulamalar.....	72
SONUÇ.....	75
BİBLİYOGRAFYA.....	79
EK: 1. Birecik'te Dinî Hayat Üzerine Yapılan Araştırmanın Görüşme Formu..	83

TABLULAR

Tablo 1, Deneklerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı	30
Tablo 2, Ankete Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	31
Tablo 3, Deneklerin Medenî Durumlarına Göre Dağılımı	32
Tablo 4, Deneklerin Meslekî Durumlarına Göre Dağılımı	33
Tablo 5, Deneklerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	33
Tablo 6, Deneklerin Kaç Yıldır Birecik İlçe Merkezinde Oturdıklarına Göre Dağılımı	34
Tablo 7, Deneklerin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	35
Tablo 8, Deneklerin Kimlerle Beraber Oturdıklarına Göre Dağılımı	36
Tablo 9, Deneklerin Gazete Okuma Tutumlarının Dağılımı	37
Tablo 10, Evli Deneklerin Hangi Usulle Evlendikleri Dağılımı	39
Tablo 11, Deneklerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı.....	40
Tablo 12, Ailede Olması Gereken Çocuk Sayısı İle İlgili Tutum Dağılımı.	40
Tablo 13, Çocukları İçin Tercih Ettikleri Meslekler İle İlgili Tutum Dağılımı	42
Tablo 14, Kız Çocuklarına Verilecek Eğitim İle İlgili Tutum Dağılımı ...	43
Tablo 15, Deneklerin Yaş Dağılımına Göre Çocuklara İsim Seçimi Dağılımı	44
Tablo 16, Deneklerin Yaşlara Göre Müzik Seçimi Dağılımı.....	45
Tablo 17, Deneklerin Allah İnancı Dağılımı	49
Tablo 18, Ahiret İnancı - Yaş ilişkisi	50
Tablo 19, Kader İnancı - Yaş ilişkisi	51
Tablo 20, İbadetleri Yapma Nedeni - Yaş ilişkisi	54
Tablo 21, Beş Vakit Namazı Kılma Dağılımı - Yaş ilişkisi	55
Tablo 22, Beş Vakit Namazı Kılma Dağılımı - Cinsiyet ilişkisi	56
Tablo 23, Cuma Namazı Kılma Dağılımı - Yaş İlişkisi	57
Tablo 24, Ramazan Orucunu Tutma Dağılımı - Yaş ilişkisi	59
Tablo 25, Zekâtla İlgili Düşünce Dağılımı - Yaş ilişkisi.....	60
Tablo 26, Zekât İle İlgili Düşünce Dağılımı - Gelir Durumu İlişkisi.....	61
Tablo 27, Hac İle İlgili Düşünce Dağılımı - Gelir Durumu İlişkisi	63

Tablo 28, Kurban Kesme İle İlgili Düşünce Dağılımı - Gelir	
Durumu İlişkisi.....	65
Tablo 29, Dua Etme Tutumları Dağılımı - Yaş İlişkisi	66
Tablo 30, Alış-Veriş Yapılacak Esnafın Dindar Olup - Olmamasına	
Dikkat Edilip Edilmemesi Durumu Dağılımı - Yaş İlişkisi	68
Tablo 31, Oy Verilecek Adayı Değerlendirirken Dindarlıklarına	
Bakıp-Bakmama Dağılımı - Yaş İlişkisi.....	69
Tablo 32, Deneklerin Evlenilecek Adayda Aranılan En önemli	
Özellik Dağılımı.....	70
Tablo 33, Mevlit, Sünnet, Cenaze vb. Dini Törenlere Katılım	
Dağılımı - Yaş İlişkisi.....	71
Tablo 34, Yatır (Türbe) Ziyareti Dağılımı - Yaş İlişkisi	72
Tablo 35, Muska, Büyü vb. İşler Yaptırma Dağılımı Yaş - İlişkisi.....	73
Tablo 36, Muska, Büyü vb. İşleri Yaptırma Dağılımı - Cinsiyet İlişkisi...	74

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
D.E.Ü.İ.F.	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Enst.	: Enstitü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Haz.	: Hazırlayan
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
Km.	: Kilometre
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
s.	: Sayfa
Sos. Bil.	: Sosyal Bilimler
Ü.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

İnsan ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olan ve toplumsal hayat içerisinde insanların tutum ve davranışlarının şekillenmesinde büyük ölçüde etkisi bulunan din kurumunun, bu yapı içerisindeki fonksiyonunun belirlenmesi ve dolayısı ile modernleşme ile birlikte toplumu etkileme ve toplumdan etkilenme boyutlarının ortaya çıkarılması, Din Sosyolojisi açısından araştırılması gereken bir olgudur.

Özellikle ülkemiz, gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi, kendi toplumsal ve kültürel koşullarının meydana getirdiği toplumsal farklılaşma sürecini yaşamakta ve bu süreçten geleneksel yapının hâkim olduğu toplumların dinî hayatı da etkilenmektedir.

Çeşitli toplumsal çevrelerdeki dinî yaşayışları sosyolojik olarak inceleyerek, hem Birecik'teki dinî yaşayış gerçeğini anlamak hem de, Din Sosyolojisi çalışmalarına katkıda bulunmayı ümit ediyoruz.

Bu çerçevede Birecik ilçe merkezinde yaşayan insanların dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesini, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesini ve dinî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin araştırılmasını kendimize amaç edindik.

Araştırmamız, girişle birlikte üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmamızın konusu ve amacı, yöntem ve teknikleri, evren ve sınırlılıkları, son olarak varsayımları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde; Din-toplum ilişkileri ile ilgili teorik ve kavramsal bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde; Birecik'in tarihi, coğrafik, ekonomik demografik yapısı ile ilgili bilgiler sunulurken, üçüncü bölümde de; araştırma bölgemizdeki dinî yaşayış ile ilgili bulgular üzerinde durulmakta ve bu bulgular ile ilgili yorumlar yapılmaktadır.

Sonuç kısmında da, araştırma bulgularının genel bir değerlendirilmesi yapılarak varsayımlar test edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak, çalışmanın her aşamasında ilgi, yardım ve desteklerini esirgemeyen, yapıcı eleştirileri ve rehberliği ile bana yol gösteren danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR'E teşekkür ederim. Ayrıca ders dönemi boyunca bilgi birikiminden istifade etme imkânı bulduğum ders hocam Prof. Dr. Zuhâl Karahan Kara'ya teşekkür ederim.

M. Vehpi TOKTAY

ŐANLI URFA - 2006

GİRİŞ

1 - KONU VE AMAÇ

Din ile toplum ilişkilerinden birinin diğerini tek yönlü olarak etkilediği tezleri 19. Yüzyılda sosyolojinin kuruluş aşamasındaki sosyologların kuramlarında yer almaktaydı. Ancak Modern sosyoloji, karşılıklı etkileşimin varlığını, özellikle de büyük dinler açısından dinin toplumdan etkilendiği kadar, toplumu etkilediği görüşünü benimsemektedir.

Toplumsal yaşamın olsun, dinî yaşayışın olsun hemen her ortamda geçerli, evrensel denilebilecek ortak özellikleri bulunduğu gibi, her topluma özgü yerel spesifik özellikleri de bulunmaktadır. Her kültür çevresinde ekonomik, coğrafi, sosyo-kültürel şartlar toplumun dinî anlayış ve yaşayışlarına da etki etmektedir.

Din sosyolojisinin 20 yy.da yeniden kurucusu olarak nitelenen Max Weber tarihi materyalizmin, din ile toplum ilişkisine yaklaşımını eleştirirken “Yüksek dinlerin toplumdan etkilendiği kadar toplumu etkilediklerini”¹ ifade eder. Weber’in din toplum ilişkileri ile ilgili bu genel saptaması günümüz sosyoloji literatüründe toplumsal yaşamın tüm alanları için genel geçer bir kural haline almış ve modern sosyolojinin yöntem ile ilgili genel ilkesi haline gelmiştir. Yine aynı açıdan yaklaştığımızda her farklı sosyo-kültürel çevrenin dinî yaşayışının din sosyolojisi açısından incelenmeye değer, anlamlı ve tamamlayıcı nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.²

Din sosyolojisi dinî inançlarını, ibadetlerini, ritüellerini, teolojik açıdan doğruluğu yanlışlığı, geçerliliği geçersizliği, haklılığı haksızlığı vs. incelemek gibi görevi olan bir bilim dalı değildir. Din sosyolojisi dini, yaşayan kişinin tecrübesi ile bu tecrübenin dinin teorisinden ve toplumsal şartlardan ne derece etkilendiği gerçeği ile ortaya koymayı hedefleyen bir disiplindir.³

---

¹ Hans Freyer, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Turgut Kalpsüz), Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1964, s. 64.

² Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 156.

³ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 2004, s. 62.

Üzerinde çalışma yapılmamış olan her sosyo-kültürel çevre ve orada yaşanan dinî hayat, din sosyolojisi açısından özgündür ve incelmeye değerdir. Bu çalışmanın konusu olan Birecik'te dinî hayatın incelenmesinin gerekliliğine öncelikle bu açıdan bakıyoruz. Bununla birlikte, toplumun genelinin, özeli sayılabilecek lokal inceleme ve araştırmalar olmadan anlayamayacağı düşüncesindeyiz. Bu düşünceden hareketle, Türk Toplumunun dayandığı dinamiklerin, dinin bu toplumun fertlerinin düşünce, tavır ve hareketlerine ne kadar etki ettiğinin anlaşılması -nicel bakımdan küçük olsa da- sosyo kültürel farklılığı ve değişimi yansıtmak bakımından odak noktalardan birisi olan Birecik gibi yörelerin incelenmesi ile gerçekleşeceğini düşünüyoruz.

Birecik, Şanlıurfa'ya bağlı 40.000 nüfuslu bir ilçe olmanın ötesinde gerek coğrafi konumu, gerek kültürel yapısı itibarı ile oldukça özgün sosyo-kültürel özelliklere sahip bir ilçedir ve din sosyolojisi açısından orada yaşanan dinî hayatın incelenmesi basit bir şekilde bir ilçenin incelenmesinden çok öte anlamlar içermektedir. Bu ilçe, Güney Doğu Anadolu Bölgesinin iki önemli kenti olan Gaziantep ve Şanlıurfa'ya (Bu iki il, coğrafi yakınlığa rağmen, toplumsal yaşam biçimi ve kültürel özellikler bakımından ilginç benzerlik ve farklılıklara sahiptir.) hemen hemen aynı uzaklıkta olmakla birlikte kültürel özellikleri dinî yaşayış bakımından hem her iki il merkezinin özelliklerini, hem de her ikisinden farklı kendine özgü özellikler taşıyan özgün bir merkezdir.⁴ Bu açıdan da Birecik'in bir din sosyolojisi çalışmasına konu olmasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

Sosyo-ekonomik ve kültürel farklılaşmayla karşı karşıya bulunan Birecik'teki dinî yaşayışı toplumsal ve kültürel yapı içinde incelemek araştırmanın ana konusunu teşkil edecektir. Burada, dinî yaşayışı toplumsal bir süreç olarak ele alacağız. Çünkü dinî inançları tutum ve davranışları, yaşanan toplumsal koşullardan bağımsız olarak değerlendirmeye imkân yoktur.

Çeşitli faktörlerin etkisi altında sosyo-kültürel farklılaşma sürecinde bulunan Birecik'te yaşayan insanların dinî yaşayışlarının toplumsal ve kültürel yapısını, din sosyolojisi açısından inceleme ve araştırmaya tabi tutarak mevcut dinî hayatı bilimsel bir çerçevede değerlendirmeye çalışacağız.

---

⁴ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Gिरerken Birecik**, Birecik Kaymakamlığı Yayını, Ankara, 2003 s. 69.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, toplumların mevcut dinî yapısını da etkileyerek inanç, düşünce ve yaşayış konusunda birtakım tartışmaları beraberinde getirmiştir. Dünyanın hemen her bölgesinde yaşanan bu bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ülkemizde de pek çok şeyin (özellikle de dinî dokunun) bu süreçten etkileşimini kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkarmaktadır.⁵ Bu etki ve farklılaşma örf ve adet, yaşam tarzı ve kültür gibi birçok alanda kendini göstermektedir.

Teknolojik gelişmelerin geleneksel topluma yansması neticesinde aile yapıları, eş seçim usulleri, anne-baba ve çocuk ilişkileri, eğitim-öğretim anlayışları boş zamanı değerlendirme ve tüketim usulleri zamanla değişime uğramaktadır.

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Birecik'te yüzyıllardır devam eden gelen dinî dokuyu ve buna bağlı olarak oluşan dinî yaşayışı, yukarıda belirtmiş olduğumuz bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de bu dinî hayata olan etkisini de dikkate alarak bilimsel metotlarla ele almaya çalışacağız.

2 - YÖNTEM VE TEKNİKLER

Din, ferden içinde yaşadığı toplumsal hayatı etkileyebildiği gibi dinin belirlediği yaşam tarzı da toplumda geçerli olan toplumsal ve ekonomik faktörlerden etkilenebilmektedir. Din sosyolojisi ise, dinin kendisini değil, toplumla beraber hayatini sürdüren fertlerin algıladığı ve hayatlarını ona göre düzenledikleri şekliyle dini inceler.⁶ Böylece gerek toplumsal hayat ve gerekse bu toplumsal hayata yön verdiği düşünülen dinî hayat incelenirken seçilecek metot çok önemlidir.

Biz bu çalışmamızda kendimize araştırma alanı olarak seçtiğimiz Birecik ilçesinde yaşayan insanların dinî inançlarını, ibadetlerini, kanaatlerini ve bunların günlük hayatlarına yansıma biçimlerini incelemeye çalıştık.

---

⁵ Orhan Türkddoğan, **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Genişletilmiş İkinci Baskı, Dede Korkut Yay., İstanbul, 1977, s. 272.

⁶ Mehmet Ali Kirman, **a.g.e.**, s. 62.

Araştırmamız bir Din Sosyolojisi çalışması olmakla birlikte, konular, Genel Sosyolojinin araştırma tekniklerinden istifade edilerek ele alınmıştır. Çünkü Din Sosyolojisi Genel Sosyolojinin bir alt bölümü olduğundan araştırmalarında Genel Sosyolojinin Metotlarını kullanmaktadır.⁷

Bu araştırmamız, daha çok bir saha araştırması niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla deskriptif (tasvirsel) yaklaşım benimsenecektir. Ülkemizde konumuzla ilgili yapılmış teorik ve saha araştırmaları gözden geçirildikten sonra, değişim sürecindeki araştırma evrenimiz içinden seçilen örnekleminde, dinî ve sosyal yaşam ampirik bulgularımızla tasvir edilip, değişik yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu arada gözlem, anket ve istatistik tekniklerinden istifade edilerek, yer yer mülâkat tekniğinden de yararlanılmıştır. Böylece deneysel araştırma yöntemi kullanılarak Genel Sosyolojinin “vasıflama”, “karşılaştırma”, “anlama” ve “açıklama” yöntemi çerçevesinde konular temellendirilme yoluna gidilmiş, bütün bunlar yapılırken de bilimsel objektiflik ilkesinin daima göz önünde bulundurulması gereği de unutulmamaya çalışılmıştır.⁸

3 - EVREN VE SINIRLILIKLAR

Araştırma, Birecik ilçe merkezinde yaşayan insanların dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin saptanması, dinî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılması ile sınırlıdır.

Araştırma evrenimiz, Birecik İlçe merkezidir. Dolayısıyla elde edilecek veriler ve bunlara dayalı yorumlar Birecik ilçe merkezi ile sınırlıdır.

Yine araştırma, belirli bir zaman diliminde yapıldığından, araştırmaya katılanların dinî duygu ve düşünceleri değişebilir nitelikte olduğu kabul edilerek bu araştırma yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmamız, deneklerin verdikleri bilgilerde doğru ve samimî oldukları varsayımıyla sınırlıdır.

Bu çerçevede, araştırmamızın sınırlarını gözlem, anket ve mülâkat tekniğine dayalı olarak dinî hayatını incelemeye çalışacağımız Birecik ilçe merkezinde yaşamakta olan insanları kapsar.

⁷ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 164.

⁸ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Ankara, 1977, s. 12.

4 – VARSAYIMLAR

Ülkemizin batılılaşma ve çağdaşlaşma kapsamında içinde bulunduğu “modernleşme süreci”; geleneksel dini ve sosyo-kültürel yaşamı birçok yönden etkileyerek yoğun bir toplumsal değişimin yaşanmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu değişimden toplumumuzun dinî hayatı da etkilenmiş ve yer yer bir farklılaşma içerisine girdiği düşünülmektedir.

Bu bağlamda, araştırma evrenimiz olan Birecik Yöresinde yaşayan halkın dinî hayatında, Ülkemizin genel değişim – dönüşüm yapısına bağlı olarak bir değişimin yaşandığı varsayılmaktadır.

Bu değişimde; genel olarak dinin inanç boyutunda bir farklılık olmadığı düşünülmekle birlikte, ibadet boyutunda ciddî bir farklılaşmanın yaşandığı, bu farklılaşmanın özellikle genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

Araştırma evrenimizde dinin sosyolojik görünümüyle ilgili olarak; dinî tören ve ritüellerin ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmekte ancak, bu uygulamaların da yer yer ülkemizin geçirmekte olduğu sosyo – kültürel değişim sürecinden etkilendiği de düşünülmektedir.

I.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

I. Sosyolojik Açıdan Din

I.1. Dinin Sosyolojik Açıdan Tanımı Problemi

Din fenomeni üzerinde araştırma yapan sosyal bilimcilerin hemen hemen her biri, kendi yapmış oldukları bu alandaki çalışma amacına uygun bir tanım yapmış ve çalışmalarını bu tanım çerçevesinde gerçekleştirmeye gayret göstermişlerdir. Bu nedenle dinin bir tanımı üzerinde uzlaşmış olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.⁹

Tarih boyunca insan ve toplum hayatında önemli bir konuma sahip olan din hakkında düşünürler ve sosyal bilimciler pek çok şey söylemişler ve farklı açılardan dini ele almışlardır. Batıda ve İslâm dünyasında din, farklı şekillerde algılanmış ve tanımlanmıştır.

Batıdaki din tariflerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz. Frazer'e göre din, "insan hayatı ve tabiatüstü kudrete inanmaktır."¹⁰ Batı dünyasında dinin en özlü ve kısa tariflerden birisi de Rudolf Otto'nun "din, kutsalın tecrübesidir,"¹¹ şeklindeki tanımıdır.

Bununla birlikte din, sosyologlar tarafından fonksiyon bildiren terimlerle tanımlanmıştır. Dinin ne yaptığından çok ne olduğu hususundaki güçlükler rağmen, "onun değerler, semboller, inanç ve davranışlardan oluşan kültürel kompleks özelliği ile karakterize edildiği"¹² görülmektedir.

---

⁹ M. Emin Köktaş, **Türkiye’de Dinî Hayat**, İşaret Yay, İzmir, 1993, s. 22.

¹⁰ Orhan Türkdoğan, **a.g.e.**, s. 257.

¹¹ Mircea Eliade, **Dinin Anlam ve Sosyal Fonksiyonu**, (Çev: Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yay., Konya, 1995, s. 257.

¹² A. Vahap Taştan, **Göç ve Din**, E.Ü.S.B.E., Kayseri, 1993, s. 20.

Din olgusunun sosyolojik analizini yapanların başında E. Durkheim gelir. Durkheim'e göre din, "bildiğimiz bütün insan toplumlarında karşılaştığımız evrensel sosyal bir fenomendir."¹³ Durkheim, kendinden önceki bilim adamlarının yaklaşımından farklı olarak dini, "kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden meydana gelen dayanışmalı bir sistem olup bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevî bir birlik etrafında birleştiren unsur"¹⁴ olarak tarif etmektedir.

İslâm bilginleri ise dinin tarifini yaparken dinin, dünya ve ahiret yönünü birlikte ele alacak şekilde tarif etmişlerdir.

Din, akıl sahibi insanları kendi irade ve arzuları ile hayır olan şeylere sevk eden ilâhî bir kanundur. Kısacası din, insanlara saadet yollarını gösterir. İnsanların kemale erişmeleri için yaratılışlarındaki gaye ve hedefi, Allah'a nasıl ibadet edileceğini bildiren bir hakikattir.¹⁵

Din, sosyal kontrol aracı olması sebebiyle toplum bütünleşmesinde önemli bir katkıya sahiptir. Bu bütünleşme sürecinde din, âdeta bir tamamlama görevi yapmaktadır. Aynı zamanda din ve dinsel törenler, toplum dayanışmasını kuvvetlendiren araçlardır.¹⁶ Özellikle geleneksel çevrelerde kişilere bir dünya görüşü sağlayan din, günlük hayatın önemli bir kısmına hâkimdir.

Bunlara paralel olarak bizim asıl amacımız dinin tanımı ve mahiyetinin ne olduğu hususunu tespit etmek değildir. Çünkü sosyolojide din, toplumsal bir olgu olarak ele alınıp incelenir.

Buraya kadar dinin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde duruldu. Biz burada dinin, toplumsal birliği oluşturması, toplumsal dayanışmayı sağlaması, kısacası dini, kutsalın yaşanması açısından değerlendirmeye çalışacağız.

---

¹³ M. Emin Köktaş, **a.g.e.**, s. 257.

¹⁴ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul, 2000, s. 165.

¹⁵ A. Hamdi Akseki, **İslâm Dini**, Nur Yay., Ankara, 1993, s. 3.

¹⁶ A. Vahap Taştan, **a.g.e.**, s. 21.

I.2. Sosyolojik Açıdan Dinin İncelenmesi İle İlgili Bazı Görüşler

İnsanlık tarihi boyunca, insanoğlunun karşılaştığı en büyük realite olan din¹⁷ ve bu din realitesini inceleme ve araştırma konusu edinen her disiplin, önce "din nedir?" sorusuyla işe başlamış, kendi disiplinleri çerçevesinde din anlayışlarını belirtecek bir din tarifıyla yola çıkmışlardır. Yapılan bu tarifler arasında bazı benzerlikler olmakla birlikte, çok önemli, hatta uzlaşmaz farklılıkların da olduğu dikkat çekmektedir.¹⁸

"Bunların sebebi din probleminin çok karmaşıklığı, diğer taraftan onu tarif edenlerin sübjektif görüş anlayışlarındaki farklılık ile sahip oldukları dünya görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir sebep de, din tabirinin her dilde özel ve genel anlamlarının bulunmasından ileri gelmektedir."¹⁹

Din, kişi ve toplum hayatında çeşitli şekillerde ve farklı boyutlarda kendini göstermekte ve hiç kuşku yok ki bütün toplumların yaşamlarında veya bir toplumun tarihsel geçmişi içinde o toplumun kendisinde veya bireylerinin hayatlarına yansımaları şeklinde farklılık gösterebilmektedir. Bunun tespit ve tahlili ise, konunun bilimsel yöntem ve tekniklerle incelenmesini gerektirmektedir.

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşanan olaylar, dinin insanların gündemindeki önemini giderek artmakta olduğunu göstermekte ve buna paralel olarak dinle ilgili çalışmalarda bir artış gözlenmektedir.

Din Bilimcileri tarafından yapılan araştırmalar ise daha çok konunun tarihsel yönü ile ilgili görünmekte ve bu araştırmalar günümüz toplumlarının dinî hayatı hakkında pek fazla bir şey söylememektedir.

Sosyo-kültürel bir değişim içine girmiş bulunan ülkemiz insanının dinî tutum ve davranışlarının ne durumda olduğu ve bu insanların hayatlarında dinin hangi düzeyde yer aldığı bilimsel metotlarla araştırılması, toplumunun dayandığı dinamikleri ve günümüz insanını anlamak ve açıklayabilmek için zorunlu görülmektedir.²⁰

---

¹⁷ Osman Pazarlı, **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, II. Basım, İstanbul, 1972, s. 31.

¹⁸ Osman Pazarlı, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁹ Necip Taylan, **İlim- Din İlişkisi**, İstanbul, 1979, s. 99 – 101.

²⁰ M. Emin Köktaş, **a.g.e.** s. 8.

I.3. Din Sosyolojisinde Dinî Yaşayışın İncelenmesinin Gerekliliği

Dinin toplum bünyesinde geçirmekte olduğu değişmelere paralel olarak, dinî yaşayışın da bilimsel boyutta incelenmesine duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Toplumların sosyo-kültürel yapıları içinde en önemli faktörlerden birisi dindir. Dinler kişilerin hem tanrıyla, hem birbirleriyle, hem de dünya ile ilişkilerini belirleyen temel toplumsal normlardan birisi olarak sosyal hayatın bütün ünitelerinde gözlemlenebilen objektif bir varlığa sahiptir.

Ülkemizde din, dindarlık, dinî hayat, dinî kurumlar, din merkezli sosyal olaylar veya tam zıt istikamette dinsizlik, dinî ilgisizlik, din karşıtı olma gibi çeşitli konuların genellikle sübjektif değerlendirmelere konu olduğu görülmektedir. Bireyler, kendi zihni yapılarına ve kişisel özelliklerine göre farklı farklı dindarlık tanımlamaları yapmakta ve yapılan bu tanımlamalara paralel olarak da sosyal yapı içerisinde farklı farklı dinî yaşam eğilimleri ortaya çıkmaktadır.

Dinî hayata yönelik tutumlarda meydana gelen farklı eğilimlerin yer yer dinî alanın bir problem olarak algılanmasına neden olabildiğini görmekteyiz. Bu açıdan dinî alan hakkındaki değerlendirmelerin nesnel ölçütlerle yapılmış dinî hayat araştırmalarına dayandırılması gerektiğini düşünüyoruz. Zira yanlış veya sübjektif verilere dayanarak yapılan her genellemenin sonuçlarının da yanlış olacağı açıktır.

Hissedilen veya görülmek istenen değil; sosyal bir realite olarak var olan ve görünenden hareket etmek dinî hayatla ilgili yapılacak genellemelere geçerlilik ve güvenilirlik kazandıracaktır. Dinî hayata yönelik tutumların şiddet, yoğunluk, farklılık ve benzerlikleri tam olarak ancak sistematik ve deneysel araştırmalar yapılarak saptanabilmektedir.

Bu çerçevede genç bir bilim dalı olan Din Sosyolojisinin, din üzerindeki çalışmaları onunla sınırlı olmayıp çok eskilere dayanmaktadır. Toplum ve din olayları üzerinde düşünme ve araştırma en az tabiat olayları kadar eskidir. Bunun kaynakları ilk çağ Yunan Felsefesine kadar gider.²¹ Eski çağlardan beri din, dinî inançlar, ibadetler, dinî kurumlar ve bunların sosyal hayata tesiriyle toplumun bunlara etkileri gibi konular üzerinde de düşünülmüş ve çalışmalar yapılmıştır.

---

²¹ Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi**, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1968, s. 43

Buradan hareketle, halkın yaşamakta olduğu ve topluma bir hayat görüşü ve kişisel denge yöntemi sağlayan farklı boyutlarıyla ele alınması, din ve toplum ilişkilerinin belirlenmesi, din ve toplum ilişkilerini incelemeyi kendine konu edinen din sosyolojisi açısından bir zaruret olmaktadır.²² Bu anlamda biz de, çeşitli faktörlerin etkisi altında sosyo -kültürel farklılaşma sürecinde bulunan Birecik'te yaşayan insanların dinî yaşayışlarının toplumsal ve kültürel yapısını, din sosyolojisi açısından inceleme ve araştırmaya tabi tutarak mevcut dinî hayatı bilimsel bir çerçevede değerlendirmeye çalışacağız.

II. Din ve Toplum

II.1. Geleneksel Toplumlar da Din-Toplum İlişkileri

Sosyologlar, toplumu bilimsel yöntemlerle inceleyebilmek için, sınıflama yönteminden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Günümüz toplumunda yaşayış, düşünüş ve davranış şekilleri açısından iki ayrı toplum tipi dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birincisi 19. Yüzyıl sonlarına doğru belirmeye başlayan "sanayi toplumu"; diğeri de "geleneksel toplum" modelidir.²³

Durkheim geleneksel toplumu, “ekonomik faaliyetler bakımından basit, halkı çiftçi ve köylülerden oluşan, aynı tür üretim yapan, aynı şeylerle ilgisi olan kimselerin oluşturduğu toplum”²⁴ diye tanımlar. Durkheim'in bu tanımlamasında geleneksel toplumun genel özelliklerini bulmak mümkündür.

Sosyal bilimlerde gelenek kavramı ise, bir topluluğun kendinden önceki nesillerden devralıp kısmen dönüştürerek sonraki nesillere devrettiği, inanç, kurum ve seremonileri de içeren her türlü toplumsal pratiği ve bunlara bağlılığı²⁵ ifade temektedir. Toplumdaki inanç, kurum ve kuralların meşruluklarını, geçmiş dönemlerde de uygulanmış olmalarına dayandırmak, geleneksel olanı modern olana

---

²² Ünver Günay, **Din Sosyolojisi Dersleri**, E.Ü., Yay., No: 62, Kayseri, 1993, s. 23.

²³ Ünver Günay, **Modern Sanayi Toplumlarında Din I-II**, E.Ü.İ.F.D., Kayseri, 1986, s. 41.

²⁴ Sezgin Kızılcıkelik, Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, s. 371.

²⁵ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Ekin Yay., Ankara, 1997, s. 300.

tercih etmek, gelenekler ya da geleneksel değerlerin korunup yaşatılması gerektiğini savunmak da gelenekçiliğin göstergesi kabul edilmektedir.²⁶

Bu anlamda “gelenek, gücün dinsel olarak meşrulaştırılmasıyla rollerin yöresel atfedilmesindeki yaygınlığın bir bileşimi olarak geçmişe bağlılıktır”.²⁷

Gelenek, durağanlık ile değişme ekseninde sıkışıp kalmış olup, modernistlerle muhafazakârlar arasında öteden beri başlıca anlaşmazlık konularından birisi olmuştur. İnsanlık tarihinin başlangıcından Rönesans devrine kadar devam eden geleneğin hükümranlığı, Rönesans’ın her şeyin ölçüsünü din yahut gelenekten değil de “insan”ı temel alma anlayışı ile ve her şeyi insana göre biçimlendirmesi ile gücünü yitirmiş, yerini bireycilik, hümanizm, rasyonalizm gibi beşeri ideolojilere terk ederek, yavaş yavaş yeryüzünden kendini çekmiştir.²⁸

Gelenek, her yerde aynı anda kutsalı hazır eden uygarlığı meydana getirerek kutsalın varlığını bütün dünyaya yayar.²⁹ Geleneksel toplumlarda Günlük yaşamın her alanında kutsalın, örf ve adetlerin etkisi vardır. Bireyler arasındaki statüyü daha çok yaş, kabile ve bağlı bulunulan grup belirler, üyeler hem din hem de toplum adına kendilerine empoze edilen normlara ve davranış modellerine uymak durumundadırlar. Bunlara uymayanlar günah işlemekle suçlanır ve ayıplanır. Yapılan her iyi davranış "sevap", kötü davranışlarda "günah" kavramlarıyla geleneksel toplumda ifadesini bulur. Genellikle toplumun her kesimindeki fertlerin dinî emirlere, yasaklara, ibadet ve uygulamalara riayet ettikleri görülür.³⁰ Böyle bir toplumda sosyal hareketlilik sınırlıdır.

Bununla beraber geleneksel toplumda üyeler arasında sıkı ve yakın bir ilişki mevcut olup sosyal ilişkilerde “biz” vurgusu etkindir.³¹ Bu tür toplumlarda taklit, tekrar ve alışkanlık ön plânda olduğundan insan ve toplum hiçbir zaman farkında olmadığı, eleştirisini yapmayı düşünmediği, doğruluğunu ve yanlışlığını test edemediği katı ve güçlü bir çark içinde döner durur.

---

²⁶ Ömer Demir, Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yay., İstanbul, 1993, s. 143.

²⁷ Anthony D. Smith, **Toplumsal Değişme Anlayışı**, (Çev: Ülgen Oskay), Ege Ün., Basimevi, İzmir, 1988, s. 94–95.

²⁸ Mustafa Armağan, **Gelenek ve Modernlik Arasında**, İnsan Yay. İstanbul, 1995, s. 63–65.

²⁹ S. Hüseyin Nasr, “**Gelenek Nedir**”, (Çev: Yusuf Yazar), Bilgi ve Hikmet, Sayı: 9, Kış, 1995, s. 56.

³⁰ Ünver Günay, **Modern Sanayi Toplumlarında Din I-II**, s. 52.

³¹ Güvenç Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 220.

Bu yönü ile geleneksel toplumlarda dinin temel fonksiyonlarından biri de muhafazakârlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Din âdeta yeni değerlere karşı direnen eski değerlerin savunucusu olarak algılanmaktadır.

Bu kısır döngüden kurtulmak için bir anlamda gelenekle modernliği barıştıran geleneğin, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen, değişime açık bir yapıya bürünmesi gerekmektedir.

II.2. Modern Sanayi Toplumunda Din –Toplum İlişkileri

İngilizce’de 16. Yüzyılda kullanılmaya başlanan “modern” kelimesi, Batıda Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan bilim ve teknolojiye ileri adımların bir ürünü olup³², anlam olarak, eskiye ve geleneğe karşı yeniliği, değişimi vurgulamaktadır.

Avrupa’da 17. Yüzyılda meydana gelen teknolojik birikimin sebep olduğu ekonomik büyüme, toplumları adına “modernleşme” dediğimiz kurumsal ve kültürel değişim sürecine sokarak, etkileri dünya çapında görülen yeni bir hayat tarzı ve sosyal örgütlenme biçimi meydana getirdi. Bu ise mevcut tüm geleneksel sosyal düzenleri beklenmedik bir şekilde altüst etti ve günlük hayatın samimî ve şahsî ilişkilerini derinden etkiledi.³³ Toplumsal yaşamı alt üst eden bu değişimler aynı zamanda toplumsal hareketlerin de tetikçisi olmuştur. Bundan sonra, hiçbir şey eskisi gibi değildir.

Ülkeler arasındaki sınırları aşan toplumsal, politik ve ekonomik bağlar, her bir ülkede yaşayanların kaderini önemli ölçüde etkileyecektir.³⁴

Bu anlayış, bilim ve teknolojinin yanında kültüre de gönderme yapmaktadır. Bu çerçevede modernleşme, bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimlerden oluşan bir süreci takip eder.

Bu süreci yaşamaya başlayan modern sanayi toplumlarında sanayileşme sonucunda büyük göç dalgalarının meydana gelmesi, sosyal kontrolün kaybolduğu büyük kent toplumlarının ortaya çıkması, şehirleşme ve buna bağlı olarak sosyal değişimlerin yaşanması, geniş ailenin dağılması ve geleneksel dinî yaşayışın

³² Ahmet Demirhan, **Modernlik**, Ağaç Yay., İstanbul, 1992, s. 12.

³³ Ali Yaşar Sarıbay, “**Postmodernite ve Kültür Olarak İslâm**”, Türkiye Günlüğü, Sayı 25, Kış, 1993, s. 46.

³⁴ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara, 2000, s. 67.

değişime uğraması gibi nedenlerin bireyi, yalnızlığa ve bunalıma ittiği söylenebilir. İşte bu yalnızlık ve aidiyet duygusundan mahrumluk, insanları grup üyeliğine sevk etmektedir.³⁵

Kısaca modern toplum, geleneksel toplumdaki dindarlık anlayışından farklı olarak dine karşı bir ilgisizlik olarak karakterize edilebilir.³⁶

Aslında modernleşme, çağdaş değişim modeli olarak algılandığından, basitçe eski biçimlerin yerini çağdaş biçimlerin alması olarak görüldü. Bu da, farklılaşmayı, uzmanlaşmayı, bireyselleşmeyi sözleşmeye dayalı ilişkileri, bilimsel bilginin ve teknolojinin egemen olduğu bir yaşam biçimini ön görmektedir. Aşkınla ilgili tüm bağların koparılıp aklın ön plâna çıkarılmasını hedefler.

Demek oluyor ki modernleşme, modern toplumlarda sanayileşme ile birlikte ferdin toplumda yalnızlaşma, yabancılaşma, kimlik bunalımı ve dinden uzaklaşma gibi sonuçlar doğurması yanında diğer taraftan fertler ve gruplar arasında dayanışmayı temin etmektedir.

II.3. Dinin Toplumun Sosyo- Kültürel Hayatını Şekillendirici Rolü

Dinin, insan ve toplum hayatında "fitrî" bir gerçeğe sahip olduğu ve dünya üzerinde dinden ve dinî öğretilerden uzak bir topluluğun –ilkel toplumlar da dâhil- yaşamadığı biliniyor. "İnsanlığın ne kadar eski tarihine, ne kadar önceki devirlere inersek inelim, daima din vakıası ile karşılaşılacağını"³⁷, insan hayatının dinle başladığı ve "başlangıçta dinin var olduğu", kutsal kitaplar kadar felsefe ve ilmin de bize öğrettiği bir hakikattir."³⁸

İnsanlık tarihinde çok önemli bir konuma sahip olan din, bugün de aynı önemini devam ettirmektedir. Dünya nüfusunun tamamına yakınının bir dinî sisteme mensup olduğu görülmektedir. "Bu durum, sadece modern zamanlara özgü bir durum değildir"³⁹ ve bütün insanlık tecrübesi de bunu göstermektedir.

---

³⁵ Fikret Efe, **Geleneksel Toplum, Sanayileşme ve Sosyal Değişme, Bayburt ve Kocaeli Örnekleri**, (Basılmamış Doktora Tezi) E.Ü.S.B.E., Kayseri, 1997, s. 37.

³⁶ Ünver Günay, **Modern Sanayi Toplumlarda Din I-II**, s. 51.

³⁷ Hans Freyer, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Turgut Kalpsüz), s. 31.

³⁸ Mehmet Karasan, **İlk Yunan Düşüncesinde Din İlmî Denemeleri**, A.Ü.İ.F.D., S: 1, Ankara, 1953, s. 21.

³⁹ Yasin Aktay, **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 160.

Dolayısıyla din, toplumu yönlendirme, onu kendi anlayışı çerçevesinde değiştirme ve geliştirme gücünü de elinde bulundurmaktadır. Dolayısı ile toplumda yeni değerlerin yaratıcısı olmakta ve böylece toplumsal değişme olgusunda temel etken olarak işlevsel görünebilmektedir.⁴⁰

Bu anlamda Max Weber de dini, sosyal değişme olgusunun etkin aracı olabileceğine vurgu yapmaktadır.⁴¹

Diğer taraftan, karizmatik dinî önderlerin karizmaları ile geleneksel toplumda güçlü bir reform ve devrim yaparak toplumsal değişmeyi sağlayabilir. Peygamberlerin içinden çıktıkları toplumu değiştirmeleri bunun iyi bir örneğidir.⁴² Buradan da dini, sosyal bir hadise olarak kabul etmekten başka bir olanağın olmadığı söylenebilir. Çünkü bir toplumsal yapı, çeşitli sosyal kurumlarla, bu kurumların karşılıklı ilişkilerinden meydana gelmiştir.

Din de toplumsal yapı içerisinde büyük bir öneme sahip olan kurumlardan biridir. Buradan hareketle, her zaman için yaratıcı değerleri ile sosyal değişmenin etkin aracı olma rolünü üstlenme eğilimi ve gücünü en azından potansiyel olarak kendinde bulunduran dinin, içinden çıktığı toplumu her zaman değiştirebileceğini İslâm tarihindeki örneklerde görmek mümkündür. Putperest inançları ve katı gelenekleri içerisinde bocalayan bir toplumda Hz. Peygamberin çağrısının kısa bir zamanda nasıl köklü dinî-sosyo-kültürel değişmeleri yaptığını ve üstelik yalnızca Arabistan Yarımadasıyla sınırlı kalmayarak bütün bir dünyayı etkilediğini görmek, dinin toplumu değiştirici yönünü ortaya koymaktadır.⁴³ Dolayısıyla dinler her zaman toplumu değiştirebilecek devrimci güce sahip bir kurum olarak etkili olabilmekteler.⁴⁴

Öyleyse bir toplumda din ile toplum ilişkisi nasıl gelişiyor? "Din ve toplum arasında karşılıklı bir etki-tepki ilişkisi bulunduğuna göre, dinî inançlar, pratikler, kurumlar, tutumlar ve davranışları ortaya çıktıkları toplumsal koşullar, çevreler ve ilişkilerden tamamen bağımsız saymaya imkân yoktur. Gerçekten de, din sosyologları dinî yaşayış ve pratiklerin toplum içinde almış buldukları somut

---

⁴⁰ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 335.

⁴¹ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yay., İstanbul, 1986, s. 375.

⁴² Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 336–337.

⁴³ Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 337.

⁴⁴ Giddens, **a.g.e.**, s. 496.

durumların ve uğradıkları evrimin, başka pek çok toplumsal yapılar, koşullar, pratikler ve değişmelere bağlı buldukları ve hatta kaynaklarını onlardan aldıkları konusunda hemfikridirler"⁴⁵.

Şurası da yapılan gözlem ve bol sayıda tarihi örnekleriyle açık olarak tespit edilebilir ki, toplumsal hayat şartlarının dinî hayat üzerindeki etkisi kadar dinin de toplumsal hayat üzerindeki etkisi göz ardı edilemez boyuttadır.⁴⁶

Din-toplum ilişkisine bu şekilde değindikten sonra, dinlerin toplumsal amaçlarına ve toplum açısından önemine işaret etmeliyiz. Dinlerin amaçları ferdi ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Din, kişilerin sadece özel hayatlarında kişisel davranışlarını belirlemekle yetinmemekte, aynı zamanda kişiye toplum içindeki ilişkilerinde de yol göstermektedir. Böylece din, bir yandan, insanları bir ideale, ferdi ve sosyal gayelere bağlamakta,⁴⁷ ferdi hayatı bu gayelere ulaşmayı öğretmekte, diğer yandan, buna bağlı olarak fertlerin birbirlerine bağlanıp kaynaşmasını, sosyal hayatın sağlıklı bir şekilde devamı için iç barışı, sosyal bütünleşme ve dayanışmayı sağlamakta ve sosyal çözümlere karşı da toplumu korumaktadır.

Yine dinler, koydukları bu kurallarla manevî hayatta da en sağlam ve esaslı bir disiplin sağlarlar. Toplum-din bütünleşmesinin ve toplumun "gönül huzurunu" sadece dinde bulması, insan doğası ile yakından alâkalıdır. Ruh ve maddeden meydana gelen insanın manevî değerlere duyduğu ihtiyacın da önemli bir göstergesidir.⁴⁸

Diğer yandan, dinî inançların, insanların sosyal ilişkileri, eşyaya ve kâinata bakış açıları üzerinde olan etkisi ve yönlendirici rolü üzerinde de durmak gerekir. Çünkü "din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak da fonksiyon görmektedir".⁴⁹

---

⁴⁵ J-P. Terrenoire, "Groupes Socioprofessionnels Et Pratiques Culturelles Catholiques" Paris, Archives De Sciences Sociales des Religions, 1974, No:37, s. 121 'den nakleden Ünver Günay, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı, Yay., İstanbul 1999, s. 31.

⁴⁶ Tahir Çağatay, **Günün Sosyolojisine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 797, Kültür Eserleri Dizisi 90, Ankara, 1987, s. 160.

⁴⁷ Hans Freyer, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Turgut Kalpsüz), s. 78

⁴⁸ Betty Scharf, **"Endüstriyel Toplumlarda Din"**, (Çev. Bünyamin Solmaz), S.Ü.İ.F. Der. Sayı:3, Konya, 1990, s. 450-452.

⁴⁹ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yay., İst., 1983, s. 25.

Buna ek olarak dinin ikinci bir fonksiyonu da kültür alanındadır. Din, insanlara “çevrelerindeki dünyayı özel gözlüklerle görmeyi sağlayacak kavramsal görüş imkânları sağlar”.⁵⁰

II.4. Toplumun Sosyo-Kültürel Yaşamının Din Üzerindeki Etkileri

Din-toplum ilişkileri bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer konu da, toplumda yaşanan toplumsal değişmeden dinin ve din anlayışlarının ne düzeyde etkilendiğidir. Din, toplumu etkileyip değiştirirken kendisinin de toplumdan etkilendiği kabul edilmektedir.⁵¹ Bu çerçevede özellikle, günümüzde toplumlar modernleşme ile birlikte hızlı bir toplumsal değişme süreci yaşarken acaba din, bu süreçten nasıl etkilenmektedir?

Genel olarak geleneksel toplum, din ekseninde şekillenmiş bir toplumdur. Endüstri toplumuna doğru değişme sürecinde din, sosyal hayatı belirleme gücünü kaybetmekte, siyasî hayattan ise tamamen çekilmek zorunda kalmaktadır.⁵² Bu süreç, erken dönemlerde endüstrileşmiş olan batı toplumlarında sosyal dinamiklerin etkisi ile “lâikleşme/sekülerleşme” şeklinde olurken, onları model alarak gelişmek isteyen toplumlarda plânlı bir şekilde “lâikleştirme/sekülerleştirme” tarzında gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bunun sonucunda, geleneksel din anlayışının gerilemesi, dinin kurumsal niteliğinin zayıflaması, kişiden kişiye değişen din anlayışlarının ortaya çıkması, dinin ibadet boyutunun geri plâna itilmesi, yeni din ve mezheplerin ortaya çıkması yönünde bir etkilenme görülmektedir.⁵³

Bu çerçevede, değişen toplumsal anlayışlara bağlı olarak ortaya çıkan lâikleşme ile dinin toplum hayatının çeşitli alanlarındaki etkisinin kaybolduğu düşünülmektedir. Ancak, bu değişmelere karşı din de savunma olarak, akılcı bir bakış açısı ile hayatı yeniden biçimlendirme gayreti içindedir.⁵⁴ Bu durumda, din dışı hayatla din arasında sürekli bir çatışma vardır.

---

⁵⁰ Şerif Mardin, **a.g.e.**, s. 50.

⁵¹ Peter L. Berger, “**Dini Kurumlar**”, (Çev: Adil Çiftçi), D.E.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı, IX, İzmir, 1995, s. 448.

⁵² Berger, **a.g.e.**, s. 457-458.

⁵³ Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, Çamlıca Yay. İstanbul, 2001, s. 397.

⁵⁴ Giddens, **Sosyoloji**, (Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), s. 493-495.

Toplumun morfolojik yapısı, din üzerine etki eder. Toplum büyüdükçe ve maddî kültür geliştikçe din ile toplum arasındaki problem de artar. Ancak, toplumdaki geniş ve hızlı sosyal hayat, din dışı hayatı şiddetlendirdiği gibi aynı ölçüde dinî hayatı da şiddetlendirir. Çünkü toplumda “biz” şuuru her zaman vardır. Din dışı hayatla sürtüşme arttıkça, cemaat şuuruna ihtiyaç artmakta ve kendine dönüş mekanizması işlemektedir.⁵⁵ Son zamanlardaki dinî grup ve cemaatleşmelerdeki artışın bir nedeni de toplumdaki böyle bir etki-tepkinin sonucu olabilir.

Sonuçta, modern sanayi medeniyetinin, tüm toplum ve dinlere ne denli köklü toplumsal değişime ve uyum problemlerine neden olduğunu son birkaç yüzyıldan beri görmekteyiz.

Buradan hareketle, yeni bir yaşam ve dünya anlayışı sunan modernizm, bütün toplumların geleneksel yapısını, kültürünü, derinden etkilemiş ve geleneksel kurumlaşmış dinî inançları, uygulamaları, normları ve değerleri etkileyerek sosyal değişim ve dönüşüme neden olmuştur.⁵⁶

Buradan da anlaşıldığı gibi din, toplumsal değişimlerden kendisini tam anlamıyla koruyamamakta ve bu süreçten etkilenmektedir.

---

⁵⁵ Yümni Sezen, **Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar**, İFAV., Yay., İstanbul, 1997, s. 224.

⁵⁶ Ünver Günay, “**Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din**”, Türk Yurdu, Nisan-Mayıs, 1997, s. 340.

II. BÖLÜM

I. BİRECİK İLÇESİNE GENEL BAKIŞ

I.1. Genel Konum

Birecik ilçesi, insanlığın ilk çağlardan beri yerleşik hayata geçtiği Mezopotamya'nın kuzey uç bölümünde yer almaktadır. Şehir, Ortadoğu'nun stratejik geçiş noktasında, Avrupa'dan gelip Anadolu üzerinden güneydeki Arap ülkelerine bağlantıyı sağlayan uluslararası E-24 Karayolu'nun üzerinde bulunmaktadır.⁵⁷

İlçe yerleşim yeri Anadolu'nun güneydoğu noktasında, Fırat'ın sol sahilinde, 37 derece 55 dakika doğu boylamı, 37 derece 02 dakika kuzey paralelleri arasındadır. Denizden yüksekliği 450 metre olan Birecik şehri, etrafı Fırat'a dayanan dağlar ile yarım daire şeklinde çevrilmiş bir ovanın merkezini teşkil etmektedir.⁵⁸

Birecik'te yerleşim düzeni; ilçe topraklarının ulaşım özellikleri, akarsular, tarım toprakları, iklim özellikleri ve bölgede geçmiş medeniyetlerin oluşturduğu geleneksel yaşam tarzının etkileriyle şekillenmiştir. Fırat vadisi dışında, kırsal alandaki yerleşim daha çok kuru şartlarda yapılan tarım ve küçükbaş hayvancılığa dayalı bir ekonomik temel üzerinde oluşmuştur.

İnsanların tarih içerisinde yerleşik hayata geçişlerinde akarsu kıyıları önemli ve çekici bir etken olmuştur. Tarımsal faaliyetler açısından suyun taşıdığı değerden dolayı nüfus, bu olanağı veren yerlerde yoğunlaşmıştır.

İlçe açısından ekonomik ve çevresel değeri büyük olan Fırat nehri, ilçe merkezinden geçmektedir. Fırat nehri dışında akarsular bakımından zengin değildir. Yağışların azlığı, yüksek sıcaklık ile buharlaşmanın fazla oluşundan dolayı, küçük çaplı birçok akarsu sürekli akışlı değildir. Önceleri faal, fakat günümüzde birçoğu kurumuş, önemini kaybetmiş birçok dereler mevcuttur.⁵⁹

⁵⁷ Birecik Kaymakamlığı, **Brifing Dosyası**, 27.10.1998, s. 4.

⁵⁸ **İslâm Ansiklopedisi**, "Birecik", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, Ankara, 2003, s. 629.

⁵⁹ H. Refet. Tanışık, **Urfa İli Yakın Çevre İncelemeleri**, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 1974, s. 135.

İlçe açısından ekonomik ve çevresel değeri büyük olan "Fırat nehri: Ana kaynaklarını Doğu Anadolu dağlarından alan, Türkiye topraklarından geçtikten sonra Suriye ve Irak topraklarına giren ve Dicle nehri ile birleşerek geniş Şatt-ül-Arap adlı kısa boylu nehri meydana getiren ve Basra körfezine dökülen bir nehirdir. „60

Fırat nehri, Birecik sınırlarından geçerken tarım topraklarını sulamanın yanında, geçmişte nehir nakliyatından büyük ekonomik değerler kazandırmıştı. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Birecik için Fırat hakkında şu tespiti yapar: “Fırat, Birecik'e gelinceye kadar yetmiş adet küçükü büyüklü suyu bünyesine katar. Arzı Mukaddes içinde en büyük nehirdir. Birecik'ten her sene Osmanlı ülkesi tüccarları, kıymetli eşyalarını Câber ve Rakka'ya boşaltıp üç günde Bağdat'ın dışarısındaki Kuşlar kalesine gelirler. Burada mallarını çıkarırlar.”61

Akışı, inşa edilen barajlar ile düzene konulmaya çalışılan Fırat sularından, ilçe tarım topraklarının sulanması suretiyle istifade edilmektedir. Bununla beraber, bu ırmakta yoğun balıkçılık faaliyeti sürdürülmektedir.

Fırat nehrinin akış mecrası boyunca en elverişli geçit verdiği yer olan Birecik'te köprüler olagelmıştır. Eski tarihlerde tombazlar üzerinde kurulan iki köprüden birisi Samsat'ta, diğerrinin de Birecik civarında olduğu bilinmektedir.62 Bu köprüler sağlam olmadıklarından dolayı uzun ömürlü olmamışlardır. Fırat'ı karşılıklı geçişler, 1956 yılında yapılan köprünün faaliyete geçmesine kadar sallarla yapılmaktaydı. İlk defa esaslı bir köprü yapımına teşebbüs 1912 yıllarında olmuş, fakat Dünya Savaşları nedeniyle gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin Boğaz köprüsünden önce en uzun köprüsüne (720 m.) 10 Nisan 1952'de Fırat üzerinde yapımına başlanmış, 10 Nisan 1956 tarihinde ulaşım açılmıştır.63 Fırat Nehri'nin ilçe ekonomik ve sosyal tarihinde büyük bir yeri ve önemi vardır.

Ayrıca Birecik dışında sadece G.Afrika'da bulunan ve nesli tükenmekle karşı karşıya kalan Kelaynak kuşları bilim adamları ve turistlerin dikkatini çekmekte ve bunlar üzerinde inceleme yapılarak ziyaret edilmektedir.

60 Raşit. İzbrak, **Türkiye**, C. I, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996, s. 185–186.

61 **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Beşinci Kitap. (Türkçeleştiren: Zuhurî Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 38.

62 **İslâm Ansiklopedisi**, “Birecik”, C. II, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1962, s. 630.

63 H. Verdi Kankılıç, **Birecik Rehberi**, İrfan Matbaası, Birecik, 1972, s. 54.

I.2 Coğrafi yapısı

Birecik ilçesi, Şanlıurfa'nın güneybatısında, yer almaktadır. Halfeti, Bozova, Suruç, Karkamış ve Nizip ilçeleri ile komşudur. Güneyde Suriye Devleti'nin Aynelarap ilçesi ile 28 kilometre sınır komşusudur.⁶⁴ İlçe, Türkiye genel coğrafyasına göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat bölümündedir.

Denizden yüksekliği 450 metre olan Birecik, etrafı Fırat'a dayanan dağlar ile yarım daire şeklinde çevrilmiş bir ovanın merkezini teşkil etmektedir.⁶⁵ İlçeden itibaren Fırat nehri sarp, dağlık araziden kurtularak geniş düzlüklerde güneye doğru akışını sürdürür. Şehir geçmiş tarihi içinde Fırat nehri üzerindeki ulaşımın başlangıcında, bir iskele görevini görmüştür. İlçe karayolu ulaşımında da geçit veren stratejik bir noktada bulunmaktadır.

Birecik'te iklim tipik bir Akdeniz iklimi özelliğini gösterir. Karasal iklim kuşağında yer almasına rağmen baskın olarak Akdeniz iklimi özelliğini yansıtır. Kışların ılıman, yazların ise çok sıcak geçtiği ilçede, doğudan kuşatılmış dağların tepelerinde ve bu tepelerin gerisinde kalan kısımlarda karasal iklim hüküm sürmektedir.⁶⁶

Birecik, "dağlarla çevrilidir. Arat Dağı çevrenin en yüksek dağıdır (888 metre). Bu dağ Suruç yönünden bakıldığında ovanın devamı izlenimini verse de Birecik'ten oldukça yüksek görünür. Taşı ak ve yumuşaktır, kolay işlenir. Ayrıca doğuda Babahat Dağı ve güneydoğudaki Suruç sınırında Bello Dağı, kuzeybatıda da Kalazan Dağı bulunmaktadır. Bu dağların arası dalgalı arazidir."⁶⁷

I.3. Tarihi Bilgiler

İnsan davranışlarının gerçekleştiği sosyal varlık alanı üç boyutlu bir görünüm arz eder. Bu üç boyut içinde, dün (tarih), bugün ve yarın yer alır. İnsanlar arasında olup biten olaylar, başarılar, yenilgiler, keşifler hep bu süreç içinde gerçekleşir. Zamanın bu üç boyutu birbirleriyle sıkı bir ilişki içindedir.⁶⁸

⁶⁴ Birecik Kaymakamlığı, **Brifing Dosyası**, 27.10.1998, s. 7.

⁶⁵ **İslâm Ansiklopedisi**, "Birecik", C. II, M.E.B., Yayınları, İstanbul 1962, s. 629.

⁶⁶ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Girerken Birecik**, Birecik Kaymakamlığı Yayını, Ankara, 2003, s. 77.

⁶⁷ H. Refet. Tanışık, **a.g.e.**, s. 135.

⁶⁸ Takiyuddin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, Remzi Kitabevi, 7. Bsk., İstanbul, 2000, s. 164–165.

Buradan hareketle, Şu an Birecik'te yaşanan dini ve sosyo-kültürel hayat, bölgenin yaşadığı tarihi süreçle yakından ilişkilidir.

Birecik ilçe merkezinin, 1894 yılında yapılan kazılarda Pale Olitik (Eski ağ devri) döneminden beri yerleşim birimi olduğu anlaŐılmıŐtır.

Tarih içerisinde, coğrafi konumunun sağladığı avantajlardan dolayı, ilçe birçok devletin egemenliğine girmiŐtir. Kültür ve tarih devirleri olarak Milttan önce 2000 yıllarında Hititlerin elinde bulunan Şehir; Milttan önce 840'larda Asur hkimiyetine girmiş, daha sonra Pers, Makedonya, Roma, Bizans imparatorluklarının elinde bulunmuştur. Şehir, 637 tarihinde halife Hz. Ömer zamanında İŐlm topraklarına katıldı. İlçe, 788 yılında Abbasilerin, daha sonra; Büyük Selçuklu, Bizans, Artuklu, Eyyubi, Memlk, Akkoyunlu ve Kara Koyunlu devletlerinin hkimiyetlerinde bulundu.⁶⁹

Birecik, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında (1517) Osmanlı idaresine girdi. Daha sonra 1839'da Mısır idaresine giren Şehir, 1841 Londra AnlaŐması ile tekrar Osmanlı Devleti'ne baėlanmıŐtır. Şehir 1919 yılında önce İngilizlerin, sonra Fransızların iŐgaline uğradı. Ülkede istikll mücadelesinin baŐlaması ile 11 Temmuz 1920'de iŐgal kuvvetlerinin Şehri terk etmesiyle kurtuldu.⁷⁰ Birecik 1923'te nahiye merkezi iken, Urfa'ya bağlı bir ilçe merkezi statüsüne kavuŐturuldu.⁷¹

I.4. Ekonomik Yapı

Dünyanın ilk yerleşim yerlerinin tarım için elverişli alanlar olması, tarım sektörünü insanların ilk ekonomik uėraŐı alanı yapmıŐtır. Genelde diğer sektörler de bu alanın üzerinde, bağlı olarak kurulmuş ve gelişmiştir. Birecik ilk yerleşim yerlerinden olarak verimli bir ova üzerinde, ekonomisi de temelde tarıma dayalı bir yapıdadır.

Nehir nakliyesinde ve karŐıdan karşıya geçiŐte iskeleye, gemi yapımında tersaneye sahip ve önemli bir ulaşım ağı üzerinde olan Şehir, ticarî faaliyetler açısından tarih boyu önemli bir konuma sahiptir.⁷²

⁶⁹ H. Verdi Kankılıç, **a.g.e.**, s. 55.

⁷⁰ H. Refet Tanışık, **a.g.e.**, s. 136.

⁷¹ Birecik Kaymakamlığı, **Brifing Dosyası**, 27.01.1998, s. 1.

⁷² **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, "Birecik" C. V, Ana Yay., İstanbul, 1994, s. 356.

Yörede her türlü malın ticareti yapılmış, çarşılar, pazarlar, hanlar kurulmuş, buradan tedarik edilen ve başka yerlerden de getirilen mallar nehir yoluyla daha güneye taşınmıştır.⁷³

Ekonomik uğraşısında tarım ağırlıklı yapının yanında, ilçenin coğrafi konumu başka ekonomik faaliyetleri de beraberinde getirmiştir. İlçenin Fırat nehrinin güneye inişte düzlüğe kavuştuğu noktada oluşu, bilinen tarihinden beri nehir ulaşımında bir iskele görevi görmesini sağlamıştır.⁷⁴ Ayrıca, İpek Yolu'nun iki kolundan güney güzergâhının ilçeden geçmesi⁷⁵ ve nehri karşıya geçişin sağlandığı noktada oluşu, ilçeye ekonomik avantajlar sağlamıştır.

Bölge taşımacılığında bir düğüm noktasında bulunan ve buna bağlı olarak ticareti gelişen Birecik, yörede önemli bir şehir idi. 1914 yılında Bağdat demir yolu hattının ilçeden değil de, daha güneyden geçmesi ve Osmanlı güney topraklarının I. Dünya Savaşı sonrası Irak ve Suriye tarafından paylaşımı sonrası, nehir ulaşımı ve transit kervan ticaretini durdurdu. Bu durum ilçenin önemini azaltarak gelişimini uzun süre yavaşlattı. İlçe 1956 yılında Birecik Köprüsü'nün hizmete girmesiyle yeniden önemli bir ulaşım merkezi haline geldi.⁷⁶

İlçenin ekonomik durumunu belirleyen, dolayısıyla sosyal yapının şekillenmesini sağlayan en önemli sektör ticaret, ulaşım, tarım ve bunlara bağlı olarak gelişen sanayidir.

Birecik'in ulaşım ağı üzerinde önemli bir noktada oluşu ticarî sektörü hareketlendirmiştir. Bu yol sayesinde, ilçenin temel ekonomik uğraşısı olan tarım ürünlerinin pazarlara sunumu sağlanmaktadır. Tarımsal yapının belirgin özelliklerinden birisi, büyük toprak mülkiyetinin yaygınlığıdır. Türkiye'nin başlıca tahıl üreten bölgesinde yer alan ilçede, birçok çeşitte tarımsal ürün üretilmektedir. Özellikle zeytin, Antep fıstığı, buğday, arpa, mercimek ve küçük hayvan yetiştiriciliğinde önemli konumdadır. Geçmişte bu duruma bağlı olarak zeytinyağı ve sabun imalâthaneleri yanında, hayvansal ürünleri işleyen imalâthaneler kurulmuştu. Ayrıca Bağcılık, Fırat sularında yapılan balık avcılığı ve sınır ticareti ilçe ekonomisinde önemli bir yere sahiptir

⁷³ **İslâm Ansiklopedisi**, “Birecik”, C. II, s. 631–632.

⁷⁴ **İslâm Ansiklopedisi**, “Birecik”, C. II, s. 629.

⁷⁵ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s. 234.

⁷⁶ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Girerken Birecik**, s. 77.

Günümüzde Birecik, canlı hayvan ticareti, zeytin, Antep fıstığı, pamuk gibi yüksek gelir getiren sanayi bitkileri üretiminin yanı sıra, tahıl ürünleri ve hayvansal ürünleri işleyen küçük imalâthaneler nedeniyle gelişme imkânı bulmuştur.

I.5. Demografik Yapı

Birecik, dünyanın ilk yerleşim yerlerinden birisidir. Bu topraklar tarihin belirli dönemlerinde yoğun nüfusa sahip olmuştur. Birecik ilçesi; Tarihi ipek yolu güzergâhı üzerinde ve Fırat nehri üzerinden geçişin uygun olduğu yerde bulunmasından dolayı nüfus ve ekonomik hareketliliği birlikte yaşamıştır.

İlçenin bilinen iki bin yıllık tarihi içerisinde sağlam ve güvenilir bir nüfus verisine 1536 yılında rastlanmaktadır. Bu tarihte şehir ve bağlı yerleşim yerleriyle birlikte toplam nüfus 20.000'dir. Merkez nüfusu 1536 yılında 2.800, 1570 yılında 3.850, 1585 yılında ise 4.500'dür. 1873 Halep Vilâyet Salnamesi'ne göre Urfa Sancağı'na bağlı Birecik kaza nüfusu 19.726'dır.⁷⁷ Seyyah – Araştırmacı Vital Cuinet 1890 yılında Birecik kazasının merkezinin nüfus tahminini 23.363 kişi olarak belirtiyor. Kaza merkezinin nüfusunu ise 10.162 kişi olarak tespit etmiştir.⁷⁸

Cumhuriyet kurulduktan sonra, 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımında ilçenin merkez nüfusu 9.100, 1945'te 10.790, 1965'te 15.317, 1985'te 25.998, 1990'da da 28.440 olarak tespit edildiğini görüyoruz.⁷⁹

İlçenin 22 Ekim 2000 tarihi itibarıyla toplam nüfusu 74.671'dir. Bu nüfusun şehir merkezi ve köy dağılımına baktığımızda 40.054'ünün ilçe merkezinde, 34.617'sinin ise köylerde yaşamakta olduğunu görüyoruz.⁸⁰

---

⁷⁷ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Girerken Birecik**, s. 83.

⁷⁸ Cem Behar, **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1900 – 1927, Tarihi İstatistikler Dizisi**, C. II, D.İ.E., Matbaası, Ankara, 1996, s. 43.

⁷⁹ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Girerken Birecik**, s. 83.

⁸⁰ Birecik Kaymakamlığı, **Brifing Dosyası**, 02.16.2006, s. 2.

1.6. Eğitim Kurumları

İlçede eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüten İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde 1 müdür, 3 şube müdürü, 1 şef, 4 memur, 1 şoför ve 1 hizmetli görev yapmaktadır.⁸¹

2005 - 2006 öğretim yılı itibarıyla ilçe merkezinde 1 Anaokulu, 14 İlköğretim Okulu, 2 Genel Lise, 1 Kız Meslek Lisesi, 1 Endüstri Meslek Lisesi, 1 Sağlık Meslek Lisesi, 1 İmam Hatip Lisesi, 1 Ticaret Meslek Lisesi ve 1 Anadolu Lisesi faaliyet göstermektedir. İlçedeki okul öncesi ve ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda 22.022 öğrenci eğitim görmektedir. Bu okullarda ise toplam 669 öğretmen görev yapmaktadır.

Ayrıca ilçede Harran Üniversitesine bağlı Birecik Meslek Yüksek Okulu 1994-1995 öğretim yılında açılmış olup, Pazarlama, Muhasebe, Elektrik, Halkla İlişkiler ve Bilgisayar Teknolojisi bölümlerinde 250 öğrenci eğitim görmektedir.

2005 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla okuma yazma oranı kadınlarda % 92, erkeklerde ise % 95'tir.

1.7. Dinî Mahaller

Birecik'te din hizmetleri 1 müftü, 1 vaiz, 1 şef, 1 memur, 1 şoför, 1 hizmetli, 1 kuran kursu öğreticisi, 60'ı köy ve kasabalarda olmak üzere toplam 90 imam hatip ve 8 müezzin kayyım tarafından yürütülmektedir. Kadrolu-kadrosuz toplam 111 cami mevcuttur. Bu camilerden 25'i ilçe merkezinde, 79'u ise köylerde dir. Merkezi camiler dışında genelde tek din görevlisinin hizmet ettiği görülür.⁸²

İlçede yıllardır tek vaiz görev yapmaktadır. Tarihi Ulu Camiden ve genelde ilçe müftüsü tarafından yapılan vaazlar, diğer camilerden de dinlenebilmektedir.

Birecik'te sanatsal özellik ve tarihi eser hüviyeti taşıyan cami ve türbeler mevcuttur. Camilerden en eski tarihli olanı ilçe merkezindeki 1573'te inşa edilen

---

⁸¹ Birecik Kaymakamlığı, **Brifing Dosyası**, 02.16.2006, s. 3.

⁸² Birecik Müftülüğü, **Brifing Bilgileri** 16.03.2006, s. 1.

Mahmut Paşa Camisidir. Diğer camiler ise Ulu Cami, Abdi Kethüda (Cücük) Cami ve Çarşı Camisidir.⁸³

Birecik yöresinde yaşanan dinî ve sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde önemli yerleri olan ve bugün ilçe sınırları içinde türbeleri bulunan birtakım şahsiyetler de mevcuttur. Bunların başında 1900–1953 tarihleri arasında yaşamış olan Şeyh Muhammed Ali Narikey gelir. Vasiyeti üzere yaşamış olduğu evin bahçesine defnedilmiş olup bu türbe Kültür Bakanlığının koruması altındadır. Bunun yanı sıra Birecik Kalesinde olan Şeyh Müftah Türbesi, Kurtuluş Mahallesiindeki Şih Hasan Türbesi ve Meydan Kapısındaki burçların içinde bulunan Muhammed Buhari Türbesi, ilçe halkının sürekli ziyaret ettiği yerlerin başında gelmektedir.⁸⁴

I.8. Araştırma Bölgemiz Hakkında Genel Bilgiler

Birecik'in tarihin ilk yerleşim birimlerinden oluşu ve stratejik bir konumda yer alması, sosyal ve kültürel yapı üzerinde önemli etki oluşturmuştur. Bu topraklar üzerinde yaşayan değişik toplumlar ve bunların kültürleri, ilçe halkının yaşamları üzerinde önemli etkide bulunmuştur.

Toplumda ortak olan dil, din ve kültürel yapı, toplumun bütünleşmesini sağlayan temel unsurlardır. Sosyal bütünleşme ekonomik kalkınma için çok önemlidir. Sosyal bütünleşme sağlanamadığı takdirde sistem aksayabilmektedir. Sosyal hayat ile ekonomik hayat birbirinden ayrı düşünülemez. Sanayileşen modern toplumlarda iş bölümü, bütünleşme ve dayanışmanın temelini oluşturmaktadır.

Sosyal yapı ilişkileri, toplumsal yapının tarihsel gelişimi sürecinde, ekonomik etkileşimlerinin toplumsal yapıdaki yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır.

Aile yapısı, gelenek, görenek, inanç, dil, eğitim, kültür, yaşam tarzı, çalışma hayatı, yardımlaşma kurumları, ahlâkî yapı, toplumun geniş manada sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını ortaya koyan unsurlar olarak ilçenin de sosyal ve kültürel yapısını şekillendirmektedir.

---

⁸³ Birecik Kaymakamlığı, **21. Yüzyıla Girerken Birecik**, s. 210–215.

⁸⁴ Birecik Kaymakamlığı, **a.g.e.**, s. 218–220.

Yörenin tarihinden kaynaklanan şeyhlik, ağalık, aşiret gibi iç içe girmiş kurumlara bağlılık kırsal kesimlerde kısmen varlığını korumaktadır.

Birecik, ilçe merkezinde 1970'lere kadar sosyo-kültürel yapı, ekonomik yapı ve mesken ilişkisi açısından belirgin bir farklılaşma yoktur. Genelde aile; geleneksel, ataerkil aile yapısını sözü edilen tarihe kadar korumaktadır. Bu tarihten sonra, nüfus artışı ve ekonomik faaliyetlerin de zorlamasıyla aileler bölünmeye ve çekirdek aile yapısı yeni mesken alanlarında, modern denilecek konutlarda yerleşmeye başlamıştır. Kurulan yeni mahallelerde yerleşen aileler, çekirdek aile yapısında hane halkı sayısı eski yerleşim yerlerine göre bir hayli düşmüştür.

Tarım kesimine 1960'larda giren teknolojinin kısıtlı olan iş imkânlarını daha da azaltması, topraktan koparak şehre göçü gündeme getirmiştir. Ticaret, ulaşım ve özellikle tarıma dayalı sanayileşme, küçük sanayi kategorisinde gelişmiştir. Küçük sanayinin istihdam imkânının kıt oluşu, kırdan gelen göçü besleyememiştir. Bu durumda göç hareketi, şehir merkezinden de katılımı birlikte, nispeten sanayileşmiş illere yönelmiştir. GAP çerçevesinde inşa edilen Birecik ve Karkamış barajları, bu göç seyrini kısmen tersine çevirmiş, bu bağlamda ilçe göç almaya başlamıştır.⁸⁵

Bununla beraber Birecik ilçesi, tarihin ilk çağlarından beri pek çok kültüre beşiklik etmiştir. Birçok kültürü beslerken, çoğundan da etkilenmiştir. Eskiden beri yerleşime konu olan ilçenin mimarî, edebiyat, folklor, müzik, gelenek-görenek alanlarında büyük zenginliklere sahip, kalıcı eserlere ev sahipliği yapmaktadır.

İlçenin kültürel yapısı, sosyal bütünleşmenin, birlikte yaşama, sevinç ve kederde ortaklığın bir bileşkesi olmuştur. Toplum hayatının bütün sosyal dışa açılımları kültür tarafından kapsanır. Toplumların iktisâdi tarihi ile kültür tarihi bir bütün olarak ele alınması gereğinden dolayı, ilçenin kültürel yapısıyla ekonomik uğraşısı arasında yakın bağlar görülür. İlçede sosyal ve kültürel olarak dışa açılımlarda büyük mimarî eserler verilmiştir. Fakat dinî, ticarî, sivil ve su mimarîlerinde birçok estetik yapıya sahip bu eserlerden pek azı günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.

---

⁸⁵ GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **Güneydoğu Anadolu Projesi Sosyal Eylem Planı**, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, Mayıs, 1995 s. 12

Bayram, tören ve özel günlerde giyilen yöresel kıyafetler zengin ve çeşitlidir. Karşılıklı dayanışma, yardımlaşma, gelenek ve göreneklere bağlılık, düğünlerde çizilen portreler, dilden dile nesilden nesle aktarılan yöreye has atasözleri ve kullanılan deyimler, kültür yaşamına zenginlik ve güzellik katmaktadır.

III. BÖLÜM

BİRECİK' TE DİNÎ YAŞAYIŞ İLE İLGİLİ BULGULAR

A- SOSYAL HAYAT

I. Araştırmamıza Katılanların Kimlik ve Kişilik Bilgileri

I.1 Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılım

Tablo1, Deneklerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	75	46,9
Erkek	85	53,1
Toplam	160	100,0

Tablo 1'de araştırma evrenimizden almış olduğumuz örneklemimizin cinsiyete göre dağılımı görülmektedir. Buna göre; araştırmamızda kadınlar, % 46,9 ile temsil edilirken, erkekler, % 53,1'lik bir oranla temsil edilmektedirler. Cinsiyet farklılığı değişken olarak alındığında, bu dağılımın her iki cinsiyetin de dinî eğilimlerini, inanç ve yaşayışlarını yansıtacak düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan araştırma yapılan yöre ile ilgili yaygın kanaatin erkek egemen toplum oluşu, kadınların eğitim düzeyinin düşük oluşu, hatta bazı orta yaş üzeri kadınların Türkçe konuşmayı dahi bilmediği, gibi faktörler dikkate alındığında % 46,1 oranında temsilin yüksek olduğu da söylenebilir.

I.2. Yaşlara Göre Dağılım

Tablo 2, Ankete Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Dağılımı	Sayı	%
15-25 arası	35	21,9
26-35 arası	31	19,4
36-45 arası	33	20,6
46-60 arası	34	21,3
61 ve yukarısı	27	16,9
Toplam	160	100,0

Deneklerin yaşlara göre dağılımı tablo 2’de görülmektedir. Buna göre; 15-25 yaş arası % 21’9 ile, 26-35 yaş arası % 19,4 ile, 36-45 yaş arası % 20,6 ile, 46-60 yaş arası % 21,3 ile, 61 yaş ve yukarısı ise % 16,9 ile temsil edilmektedir.

Araştırmamızda, kişisel görüş sahibi olma ve bağımsız davranabilme yaşı olarak 15 yaş ve daha yukarı yaşlar esas alınmıştır. Bu tür alan araştırması niteliğindeki çalışmalarda Minimum yaş tespitinde tam bir birlik bulunmamakla beraber, Bazı çalışmalarda 20 yaş esas alınırken,⁸⁶ 15 yaşın minimum yaş olarak esas alındığı çalışmalar da vardır.⁸⁷ Ayrıca, örneklemimizin çoğunluğunu orta nesil olarak değerlendirebileceğimiz 26-45 yaşları arası oluşturmaktadır.

⁸⁶ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat*, s. 69.

⁸⁷ Salih Aydemir, *Şeyh-Mürîd İlişkileriyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat (Şanhurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Müritleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması)*, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998, s. 114.

I.3. Medenî Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 3, Deneklerin Medenî Durumlarına Göre Dağılımı

Medenî Durum	Sayı	%
Bekâr	33	18,9
Evli	116	72,5
Dul	10	8,0
Boşanmış	1	0,6
Toplam	160	100,0

Tablo 3'te araştırma evrenimizden seçmiş olduğumuz deneklerin medenî durumlarına göre dağılımı görülmektedir. Buna göre; bekârlar % 18,9 ile evliler % 72,5 ile dul olanlar % 8,0 ile boşanmış olanlar da % 0,6 ile temsil edilmektedirler.

Çalışmamızda, denekler içinde en yüksek oranı % 72,5 ile evliler oluşturmaktadır.

Araştırmamıza katılan bayanlardan dul oranının genel evlilik yüzdesine göre yüksek olmasının (% 8,0) nedenini ise; yapmış olduğumuz gözlemlerden de anladığımız kadarıyla Birecik'te eşi vefat etmiş olan bayanların kolay kolay ikinci bir evlilik yapamayışları olduğunu düşünüyoruz.

I.4. Meslekî Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 4, Deneklerin Meslekî Durumlarına Göre Dağılımı

Meslek	Sayı	%
Memur	28	17,5
Ev Hanımı	40	25,0
Esnaf	35	21,9
İşçi	13	8,1
Emekli	19	11,9
İşsiz	10	6,3
Öğrenci	15	9,4
Toplam	160	100,0

Araştırma evrenimizden deneklerin meslekî dağılımı tablo 4'te görülmektedir. Buna göre; deneklerimizin % 17,5'i memur, % 25'i ev hanımı, % 21,9'u esnaf, % 8,1'i işçi, % 11,9'u emekli, % 6,3'ü işsiz ve % 9,4'ü de öğrencilerden oluşmaktadır.

I.5. Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 5, Deneklerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okuma-Yazma Bilmiyor	7	4,4
Sadece Okur Yazar	20	12,5
İlkokul Mezunu	52	32,5
Ortaokul	27	16,9
Lise ve Dengi Okul Mezunu	38	23,8
Üniversite	16	10,1
Toplam	160	100,0

Deneklerin öğrenim durumları tablo 5’te görülmektedir. Buna göre; okuma-yazma bilmeyenler % 4,4 ile sadece okur-yazar olanlar % 12,5 ile ilkokul mezunu olanlar % 32,5 ile ortaokul mezunu olanlar % 16,9 ile lise ve dengi okul mezunu olanlar % 23,8 ile üniversite mezunu olanlar ise % 10,1 ile temsil edilmektedirler.

Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde okur-yazar oranının diğer bölgelere göre daha düşük olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Birecik’te okuma-yazma bilmeyenlerin oranı “Sadece okur-yazar” grupla birlikte düşünüldüğünde -ki toplam oran % 16,9 olmaktadır- bu orana ilkokul mezunları da eklenirse Birecik’te eğitim seviyesinin düşük olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca, Şanlıurfa ile ilgili daha önce yapılmış olan bir başka alan araştırması niteliğindeki çalışma⁸⁸ da bu görüşü desteklemektedir. Ancak, Ankete katılan deneklerin yaşlara göre dağılımı kategorisinde 61 yaş ve yukarısının %16,9 ile temsil edildiği ve bunlarında çoğunluğunun kadınlar olduğu göz önüne alındığında (Tablo 2) çıkan sonucun normal olduğunu düşünmekteyiz.

I.6. Kaç Yıldır Birecik’te Oturduklarına Göre Dağılım

Tablo 6, Deneklerin Kaç Yıldır Birecik İlçe Merkezinde Oturduklarına Göre Dağılımı

Birecik’te Oturma Yılı	Sayı	%
Doğduğumdan Beri	118	73,7
1-3	8	5,0
4-6	11	6,9
7-10	14	8,6
11 ve Yukarısı	9	5,6
Toplam	160	100,0

⁸⁸ Salih Aydemir, a.g.e., s. 118.

Tablo 6’da Deneklerin kaç yıldır Birecik ilçe merkezinde oturdukları görülmektedir. Buna göre; ankete katılanların % 73,7’si doğduğundan beri Birecik’te ikamet edenlerden, % 5,0’ı Birecik’e yerleşeli 1-3 yıl arası olanlar, % 6,9’u 4-6 yıl arası olanlar, % 8,6’sı 7-10 yıl arası olanlar, % 5,6’sı 11 yıl ve daha yukarısında Birecik’e yerleşenlerden oluşmaktadır.

I.7. Gelir Durumuna Göre Dağılım

Tablo 7, Deneklerin Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Gelir Durumu	Sayı	%
350 YTL ve Aşağısı	17	10,6
351-500 YTL Arası	31	19,4
501-750 YTL Arası	47	29,4
751-1000 YTL Arası	33	20,6
1001 YTL ve Yukarısı	32	20,0
Toplam	160	100,0

Deneklerin gelir durumlarına göre dağılımı tablo 7’de görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 10,6’sının gelir durumu 350 YTL ve aşağısı olanlardan; % 19,4’ünün gelir durumu 351-500 YTL arası olanlardan; % 29,4’ünün gelir durumu 501-750 YTL arası olanlardan; % 20,6’sının gelir durumu 751-1000 YTL arası olanlardan; % 20’sinin gelir durumu 1001 YTL ve yukarısı olanlardan oluşmaktadır.

Deneklerin yaklaşık olarak % 40’lık bölümünün gelir düzeylerinin 751 YTL ve yukarısı olarak çıkan sonucun; gelir düzeyi yüksek olanlar dışında, bir ailedeki çiftlerin her ikisinin de çalışması neticesinde aldıkları maaşın toplamını hesaplamalarından kaynaklandığını gözlemlemekteyiz.

I.8. Kimlerle Beraber Oturduklarına Göre Dağılım

Tablo 8, Deneklerin Kimlerle Beraber Oturduklarına Göre Dağılımı

Bir Arada Oturmak Bakımından Hane Yapısı	Sayı	%
Yalnız	4	2,5
Eşim ve Çocuklarım	109	68,2
Eşim, Çocuklarım, Aile Büyükleri	9	5,5
Anne, Baba, Kardeşler	38	23,8
Toplam	160	100,0

Deneklerin kimlerle beraber oturduklarına göre dağılımı tablo 8’de görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 2,5’i yalnız, % 68,2’si eşi ve çocuklarıyla, % 5,5’i eşi çocukları ve aile büyükleriyle, % 23,8’i anne, baba ve kardeşleriyle oturdukları görülmektedir.

Geleneksel toplumların özelliklerinden biri, ataerkil aile yapısı gereği büyük aile tipidir. Burada, büyük baba ve anne, bunların evli oğulları ve hatta evli torunlar da birlikte aynı ev ortamında yaşayabilmektedirler.

Tarıma ve hayvancılığa dayalı yaşam biçiminin en belirgin özelliklerinden biri bu şekildeki aile yapısıdır. Ancak, teknolojik yaşamın hâkim olduğu modern yaşam biçimi bu tür bir yapıyı gerektirmemektedir.

Ülkemizde özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde diğer bölgelerimize göre geniş ve ataerkil aile yapısı, daha yaygınlık arz etmekte, il merkezlerinden kırsal alanlara doğru bu yaygınlık fazlalaşmaktadır. Bu anlamda, Birecik’te ataerkil aile yapısına bağlı olarak şekillenen büyük aile tipinin, zaman içerisinde teknolojik yaşamın hâkim olduğu modern yaşam biçiminin ön gördüğü çekirdek aile tipine geçiş sürecini yaşadığını gözlemlemekteyiz.

I.9. Gazete Okuma Tutumlarına göre Dağılım

Tablo 9, Deneklerin Gazete Okuma Tutumlarının Dağılımı

Gazete Okuma Durumu	Sayı	%
Her Gün Düzenli Olarak Bir Gazete Okurum	60	37,5
Günde Düzenli Olarak Birkaç Gazete Takip Ederim	3	1,9
Haftanın Bazı Günleri Gazete Okurum	17	10,6
Çok Seyrek, Elime Geçerse Okurum	46	28,8
Gazete Okumam	34	21,3
Toplam	160	100,0

Birecik'te deneklerin gazete okuma tutumları tablo 9'da görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 37,5'i "her gün düzenli olarak bir gazete okurum" seçeneğini tercih ederken, % 1,9'u "günde düzenli olarak birkaç gazete takip ederim" seçeneğini tercih etmekte, % 10,6'sı "haftanın bazı günleri gazete okurum" seçeneğini tercih ederken, % 28,8'i "çok seyrek, elime geçerse okurum" seçeneğini tercih etmekte ve % 21,3'ü de "gazete okumam" cevabını vermektedir.

Toplumsal haberleşme açısından kitle iletişim araçlarının önemi büyüktür. Günümüzde artık en ücra alanlara kadar yayılma ve etkileme gücüne erişmiş olan bu araçlar, neredeyse dünyayı kitle toplumu haline dönüştürme gücünü elinde tutmaktadır.

Genel olarak, yazılı iletişimde gazete, dergi vb. sözlü ve görüntülü iletişimde televizyon, radyo, telefon gibi araçların teknolojik çağla keşfedilip yaygınlık kazanması, dünyanın kutupları arasındaki mesafeyi iyice daraltmış, bir ülkede meydana gelen olaylar diğer bir ülkede anında bilinir olmuştur. Bu şekilde aynı zamanda bir kültür aktarımı da yapan bu araçlar, toplumları geleneksel kültür ve değerlerinden kopararak yeni bir anlayış çerçevesinde kendisine göre "modern" bir insan tipi oluşturma eğilimindedir.

Diğer taraftan, kitle iletişim araçlarının görevleri olarak bilinen haber verme, eğitme, kamuoyu oluşturma, siyasal sürece katılma ve denetleme, ulusal bütünleşmeyi sağlamak gibi işlevleri de toplumsal sorunların çözümü noktasında önemlidir. Bu araçlar ile verilen mesajların ve bilgilerin toplumda yer bulması ile birlikte bireyin hayatında uygulama alanı bulması, birçok sorunu çözebilir ve yurttaşın düşünce, bilgi, beceri ve davranışlarında istenen değişiklikler oluşturulabilir.

Bu çerçevede, bir toplumun kitle iletişim araçları ile ilişki derecesi o toplumun dünya ile bütünleşme ve geleneksel yapısından uzaklaşma noktasında ne kadar değişebileceğinin ipuçlarını verebilir.

Bu sonuçlara göre, düzenli bir şekilde her gün gazete okuyanlar toplam olarak bizim çalışmamızda % 39,4 (% 37,5 + % 1,9) oranında olurken, Şanlıurfa ile ilgili yapılmış olan bir alan araştırması niteliğindeki çalışmada % 20,2⁸⁹ Konya ile ilgili yapılmış olan başka bir alan araştırması niteliğindeki çalışmada % 30 oranında⁹⁰ bulunmuştur. Görüldüğü gibi Birecik'te günlük düzenli gazete okuma alışkanlığı Şanlıurfa ve Konya'ya göre daha yüksektir. Dindarlık değerlendirmesi öncesinde Birecik'in toplumsal yapısının değişik noktalardan profili çıkartıldığında, bu yörenin entelektüel bakış açısı ve kültürel düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

---

⁸⁹ Celil Abuzar, **Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanlıurfa Örneği)**, (Basılmamış Doktora Tezi) O.M.Ü.S.B.E, Samsun, 2003, s. 148.

⁹⁰ Celalettin Çelik, **Şehirleşme ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 192.

I.10. Hangi Usulle Evlendikleri

Tablo 10, Evli Deneklerin Hangi Usulle Evlendikleri Dağılımı

Evlilik Şekli	Sayı	%
Görücü Usulüyle	117	73,1
Kendi Aramızda Anlaşarak, Büyüklerin Kabulüyle	7	4,4
Berdel (Değişme) Usulüyle	3	1,9
Cevapsız	33	18,9
Toplam	160	100,0

Evli deneklerin evlilik şekilleri tablo 10’da görülmektedir. Buna göre, evli deneklerin % 73,1’i “görücü usulü ile” maddesini, % 4,4’ü “kendi aramızda anlaşarak ve büyüklerin kabulü ile” maddesini, % 1,9’u da “berdel (değişme) usulü ile” seçeneğini işaretlemişlerdir.

Buna göre; “görücü usulü” evlilikteki oranın % 73,1 ve “kendi aramızda anlaşarak, büyüklerin kabulü ile” maddesini işaretleyenlerin oranının da, % 4,4 olduğunu göz önünde bulundurarak bu iki evlilik şeklinin genelde bölgeye ait geleneksel uygulamalar içinde yer aldığını ve bu geleneksel dokunun günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Fakat “berdel (değişme) usulü” evlilik; şeklini benimseyenlerin ankete katılan deneklerden 61 yaş ve üzerinde olanlarda rastlanmakta olup ve bu oranın da sadece % 1,9 olduğunu; yine yakın zamanda (2002) Şanlıurfa ile ilgili yapılmış olan bir başka alan araştırması niteliğindeki çalışmada bu evlilik şeklini benimseyenlerin oranın % 8,6⁹¹ olduğunu dikkate alarak, Birecik’te yaşanan toplumsal değişmeden evlilik şekillerinden “berdel (değişme) usulü” evlilik şeklinde farklılaşma yaşandığı sonucuna varabiliriz.

⁹¹ Celil Abuzar, **a.g.e.**, s. 119.

Ayrıca; “görücü usulü” evlilikteki oran % 73,1 gibi çok yüksek bir değerde görülmektedir. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülakat sonucunda, bunun nedeninin geleneksel yaşamın devam ettiği yerlerdeki insanların, örf ve adetlere bağlılığı, dini yaşayışın göstergelerinden birisi olarak kabul ettikleri ve evlilik öncesi görüşmenin örf ve adetlere dolayısıyla da dini hassasiyete uygun olmadığı şeklindeki düşüncelerinden kaynaklandığını düşünüyoruz.

I.11. Çocuk Sayısına Göre Dağılım

Tablo11, Deneklerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
1-2	35	21,9
3-4	34	21,3
5-6	37	23,1
7-8	14	8,8
9 ve yukarısı	3	1,9
Toplam	123	100,0

Deneklerin çocuk sayısına göre dağılımı Tablo11’de görülmektedir. Buna göre; Deneklerin % 21,9’unun 1–2, % 21,3’ünün 3–4, % 23,1’inin 5–6, % 8,8’inin 7–8 ve % 1,9’unun da 9 ve yukarısı çocuğa sahip oldukları görülmektedir.

I.12. Ailede Olması Gereken Çocuk Sayısı

Tablo 12, Ailede Olması Gereken Çocuk Sayısı İle İlgili Tutum Dağılımı

Çocuk sayısı	Sayı	%
1-2	57	35,6
3-4	62	38,8
5-6	23	14,4
7-8	0	0
9 ve yukarısı	0	0
Toplam	142	100,0

Tablo12’de görüldüğü gibi, ankete katılan deneklerin % 35,6’sı 1–2, % 38,8’i 3–4 ve % 14,4’ünün de bir ailede olması gereken çocuk sayısının 5–6 arası olması gerektiğini belirtmişlerdir. 7–8, 9 ve yukarısı kategorilerini ise deneklerin hiçbiri tercih etmemiştir.

Modern toplum yapısı, çekirdek aile tipi gereği az çocuklu aileyi ön görürken, geleneksel toplumlarda iş gücü olarak insanın kas gücü ve sayısı önemli olduğundan, geniş aile tipi kapsamında ailede çok çocuğa ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir.

Genel olarak içinde bulunduğu bölgenin özelliklerini taşıyan Birecik, yer yer geleneksel yapıyı yansıttığından, aileler çok çocuk sahibi olma eğilimi gösterebilmektedirler. Ancak, değişen toplumsal talepler bağlamında sınırlı olanaklarla çocukların bakımını ve ihtiyaçlarını karşılamının güçleştiği bilinmektedir. Özellikle tablo 11’deki sahip olunan çocuk sayısı kategorisinde 7-8 ve yukarısı çocuğa sahip olma oranı % 10,7 iken, tablo 12’deki bir ailede olması gereken çocuk sayısı konusunda 7-8 ve yukarısı seçeneğini hiçbir denekin işaretlememiş olmasından da anlaşılacağı gibi, şehir toplumlarda 6’ dan fazla çocuğa sıcak bakmazken, en fazla 4 çocuk diyenlerin oranının % 74,2 olmasını da dikkate alarak; bir ailede olması gereken çocuk sayısı konusunda Birecik’te toplumsal değişme ve farklılaşma yaşandığı sonucuna varabiliriz.

Ayrıca “Ben ümmetimin çokluğuyla iftihar ederim”⁹² hadisi bağlamında İslâm toplumlarında aileler, fazla çocuk sahibi olma yoluna gitmişlerdir. Birecik’te de çocuk sayısının çok olmasında bu geleneksel İslâm anlayışının etkisi olmuş olabilir. Ancak değişen modern yaşam şartları bu anlayışı etkilemektedir. Dolayısıyla fazla çocuk değil de kaliteli, eğitilmiş çocuk yetiştirmenin doğru olduğu anlayışının yaygınlaştığı görülmektedir.

---

⁹² İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte**, C. XVII, Zaman Yay., İstanbul, Tarihsiz. s. 187.

I.13. Çocukları İçin Tercih Edilen Meslek

Tablo 13, Çocukları İçin Tercih Ettikleri Meslekler İle İlgili Tutum Dağılımı

Meslek	Sayı	%
Doktor	31	19,4
Öğretmen	63	39,4
Polis	5	3,1
Din Görevlisi	9	5,6
Tüccar	16	10,0
Üst Düzey Yönetici	6	3,7
Hemşire	4	2,5
Toplam	160	100,0

Deneklerin çocukları için tercih ettikleri meslekler ile ilgili tutumları tablo 13'te görülmektedir. Buna göre, % 19,4'ü çocuklarının doktor, % 39,4'ü öğretmen, % 3,1'i polis, % 5,6'sı din görevlisi, % 10'u tüccar, % 3,7'si üst düzey yönetici ve % 2,5'i de hemşire olmasını istediklerini ifade etmişlerdir.

Bu durumda deneklerden % 19,4'ü çocuğunun doktor olmasını istemektedir. Bunun, ilçede yıllardır devam eden doktor azlığı sıkıntısından, bir de bu mesleğin insanlar üzerindeki prestijinden kaynaklandığını gözlemlemekteyiz. Yine meslek grupları arasından kolay iş bulunması yönüyle öğretmenliğin ilk planda tercih edildiği görülmektedir.

I.14. Kız Çocuklarına Verilecek Eğitim

Tablo 14, Kız Çocuklarına Verilecek Eğitim İle İlgili Tutum Dağılımı

Eğitim	Sayı	%
İlköğretim	15	9,4
Lise	46	28,8
Kuran Kursu	23	14,4
Üniversite	43	26,9
Toplam	160	100,0

Birecik'te deneklerin kız çocuğuna okul tercihi ile ilgili tutumları tablo 14'te görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 9,4'ü kız çocuklarının ilköğretim, % 28,8'i lise, % 14,4'ü kuran kursu, % 26,9'u ise üniversite eğitimi almasını istediklerini belirtmişlerdir.

Buna göre; Birecik'te (deneklerle birebir yaptığımız görüşmelerden de edindiğimiz izlenimler neticesinde) yaşlı kuşaklar hala belli oranda kız çocuklarının okula gitmesi konusunda tutucu davranışlar gösterirken, genç kuşakların bu konuda, kız çocuklarının da istediği okula gitmesi gerektiği doğrultusunda bir farklılaşma içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca; çocuğumu kuran kursuna gönderirim seçeneğini tercih edenlerin oranı % 14,4; üniversiteye gönderirim seçeneğini tercih edenlerin oranı da % 26,9'dur. Dolayısıyla Birecik'te kızlarını okula gönderen ailelerin çocuklarının sadece dinî eğitim değil de aynı zamanda günümüzün gerektirdiği eğitimi (üniversite) almalarını istedikleri anlaşılmaktadır.

I.15. Çocuklara İsim Seçimi

Tablo 15, Deneklerin Yaş Dağılımına Göre Çocuklara İsim Seçimi Dağılımı

Yaş dağılımı	Sayı / %	Çocuklara İsim Seçimi				Toplam
		1	2	3	4	
15-25 arası	Sayı %	4 23,5	6 35,3	6 35,3	1 5,9	17 100,0
26-35 arası	Sayı %	10 40,0	11 44,0	3 12,0	1 4,0	25 100,0
36-45 arası	Sayı %	3 9,1	24 72,7	6 18,2		33 100,0
46-60 arası	Sayı %	3 8,8	30 88,2	1 2,9		34 100,0
61 ve yukarısı	Sayı %		27 100,0			27 100,0
Toplam	Sayı %	20 14,7	98 72,1	16 11,8	2 1,5	136 100,0

Seçenekler:

- 1- Dinî isim olmasına özen gösteririm.
- 2- Aile büyüklerimizin ismini seçerim.
- 3- Güncel isimler olmasına özen gösteririm.
- 4- Ünlü sanatçıların, sporcuların isimlerini seçerim.

Birecik'te deneklerin çocuklarına isim seçimi konusundaki tutumları tablo 15'te görülmektedir. Buna göre; aileler çocuklarına isim seçiminde % 14,7 oranında “dinî isim olmasına özen gösteririm” demekte, % 72,1 oranında da “aile büyüklerimizin isimlerini seçerim” demektedirler. “Güncel isim olmasına özen gösteririm” diyenler % 11,8 olmakta, “ünlü sanatçıların, sporcuların isimlerini seçerim” diyenler ise % 1,5'tir.

İnsanlar, çocuklarına isim verirken verilen ismin dinî anlam taşımamasına, bir din büyüğünün (peygamber, sahabe, evliya, vs) veya aile büyüklerinin ismi olmasına özen göstermeleri, genellikle “dindarlığın veya dinî yaşayışın göstergelerinden birisi” olarak da kabul edilmektedir. Bu dindarlık davranışı, geleneksel dindarlığın da modern dindarlığın da, siyasî veya ideolojik (diye de anamlandırılan) dindarlığın da az veya çok göstergesidir.

Ancak, toplumsal yaşamdaki anlayışlardaki değişmelere bağlı olarak, aileler çocuklarına isim tercihinde daha bağımsız hareket edebilmektedirler. Hatta aileler önceden duyulmamış güncel isimleri veya güncel olmasını da dikkate alarak pek duyulmamış dinî isimleri tercih edebilmekteler.

Bu çerçevede Birecik’te aileler çocuklarına isim tercihi konusunda daha çok geleneği temsil ederken, genç kuşaklar az da olsa bu konu da daha bağımsız tercihlerde bulunabilmekteler. Buna rağmen, “aile büyüklerimizin isimlerini seçerim” diyenlerin oranı 15-25 yaş arasında % 35,3; 26-35 yaş arasında % 44,0; 36-45 yaş arasında % 72,7; 46-60 yaş arasında % 88,2 iken, 61 ve yukarı yaşta olanların tamamı, “aile büyüklerimizin isimlerini seçerim” demektedirler. Dolayısıyla çocuklara isim seçimi konusunda genç kuşaklar arasında farklı eğilimler gözlemlense de, aile büyüklerine saygının dinden kaynaklandığından hareketle; Birecik’teki insanlar, çocuklarına isim seçerken, geleneksel dindarlığın isim verme biçimini benimsedikleri görülmektedir.

I.16. Müzik Seçimi

Tablo 16, Deneklerin Yaşlara Göre Müzik Seçimi Dağılımı

Müzik Seçimi	Sayı	%
Şarkı, Türkü	52	32,6
Arabesk	29	18,0
Pop Müzik	15	9,4
İlâhî, Ezgi, Marş vb.	18	11,3
Caiz Olmadığı İçin Hiç Müzik Dinlemem	11	6,9
Sanat Müziği	35	21,9
Toplam	160	100,0

Birecik’te deneklerin dinledikleri müzik seçimi ile ilgili durumları tablo 16’da görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 32,6’sı “şarkı, türkü, “dinlerim” derken % 18’i arabesk “dinlerim” demekte % 9,4’ü “pop müzik dinlerim”, derken, %11,3’ü “ilâhî, ezgi, marş vb. dinlerim demekte” % 6,9’u “caiz olmadığı için hiç müzik dinlemem” derken, % 21,9’u da sanat müziği dinlerim” demektedir.

Toplumumuzda genel olarak kendine özgü Türk halk müziği, Türk sanat müziği gibi müzik türleri bulunurken, belli dönemlerin toplumsal özelliklerine bağlı olarak “arabesk” müzik üretilmiş ve bu müzik, özelde gençler arasında yaygın olarak dinlenmeye başlanmış olduğu bilinmektedir. Yine son zamanlarda yabancı müzikler, pop türü müzikler de yaygın bir şekilde ilgi görmektedir. Öte yandan, özellikle son yıllarda dinsel içerikli müzik yapımında da bir artış olmuştur.

Özellikle muhafazakâr yapının korunmaya çalışıldığı bölgelerimizde yabancı müziğe, pop türü müziğe karşı aşırı bir tepki verilmekte ve bu tür müziklerin bizim gelenek ve göreneklerimizi yansıtmadığı, toplumu olumsuz yönde etkilediği ve hatta dinen caiz olmadığı gibi eleştiriler getirilmektedir. Diğer yandan, az da olsa bazı bireyler, (Birecik’teki “caiz olmadığı için hiç müzik dinlemem” diyenlerin oranı % 6,9) dinen sakıncalı olduğu gerekçesi ile topluca bütün müziklere de tepkili olabilmektedirler.

B - DİNÎ HAYAT

I. Dinî Hayatın İnanç Boyutu

Din, bir yandan insanın manevî dünyasını kuşatıp ona şekil ve yön verirken diğer yandan da insanın sosyal münasebetlerine olumlu bir işlerlik kazandırır.

Toplum düzeninin en güçlü koruyucusu olan dinle, diğer toplumsal ilişkiler arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu yönüyle, toplumun kurum ve kuruluşlarının sağlıklı işleyişinde dinin önemi inkâr edilemez.

Araştırmamızın bu bölümünde dinin inanç, ibadet ve düşünce alanıyla ilgili bulgular ele alınacaktır. Ayrıca araştırma alanındaki deneklerin sahip oldukları dinî inanç ve düşüncelerinin pratikteki uygulamaları ile sosyal ve kültürel hayatlarına yansımalarını ortaya koymaya çalışacağız.

Başlangıçtan günümüze bir insan ve toplum gerçeği olan dinî inanç, bir yandan insanın iç dünyasına etki ederken diğer yandan da onun toplumsal yönüne katkı sağlamaktadır.

Dinî inanç, insanın manevî dünyasını huzura kavuşturduğu gibi, toplum yaşamında da insanları mukaddes bir duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirerek sosyal dengenin tesisini temin eder.

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan evrensel ya da milli⁹³ hemen her dinin teorik, pratik ve sosyolojik olarak üç anlatım şekline oluştuğu görülmüştür. Dinlerin teorik anlatımı sezgi, düşünce veya doktrin olarak ifade Teorik anlatım, dinî tecrübenin anlatım biçimlerinden ilki olup, hemen her dinde, bir takım inançlar o dinin ayrılmaz bir parçasını teşkil ederler. Dini grubun birleşik kaynaşmasında ise akide, en başta gelen temel bir role sahiptir.⁹⁴

Toplumsal bütünleşme ve ahengi sağlaması yönünden dinî inançlar bir yönden kutsala bağlı olup, bir başka yönden de toplumsaldırlar. Onların biçimi ve şiddeti toplumsal yapı ve koşullara bağlıdır.

⁹³ Gustav Mensching, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yay., Konya, 1994, s. 12.

⁹⁴ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Ünver Günay), E.Ü. Yay., Kayseri, 1990, s. 45.

Bu nedenle araştırma alanımızdaki insanların kutsalla ilişkilerini, birleşme, bütünleşme ve kaynaşma derecelerini⁹⁵ tespit etmeye çalışacağız. Kısacası, dinin teorik anlatımı, kutsalın zihinsel olarak tecrübe edilmesine imkân tanır. Dinin muhatabı olan insanların din hakkında sahip oldukları bilgi düzeylerinin o toplumların sosyal hayatlarına yansımaları arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır.

Dinî inançlar, geleneksel değerlerin hâkim olduğu toplumlarda, toplumsal kontrol ve ibadetlerin yapılarıyla ilgili konularda etken konumdadır. İnsanların dine inanıp, ona bağlanmanın, onun mensubu olmanın, toplum yaşantısında önemli bir yeri olduğundan, din konusundaki bilgi düzeyleri, onların yaşamlarını şekillendirebilecek bir etkiye sahip olduğu düşüncesindeyiz.

Dini inançların birey nezdinde önem kazanması, topluluğun genel yapısında dinî değerlerin etkin konumda bulunmasıyla yakın ilişkisi vardır. Çünkü insanlar yaşadıkları ortamın etkilerine tabidirler

Özellikle, geleneksel değerlerin hâkim olduğu topluluklarda toplumsal kontrol, dinî inanç ve ibadetlerin yapılarıyla ilgili konularda etken konumdadır. Araştırma evrenimiz Birecik halkı da bu yapıyı yansıtmaktadır. İslam'ın inanç esasları, “amentü” şeklinde formüle edilen altı iman esası üzerine temellendirilmiştir. Bunlar, Kur'an-ı Kerim'de belirtilmekte ve kimi yerde birkaçı, kimi yerde de hepsi birden zikredilmektedir.⁹⁶ Kur'an-ı Kerim'in bu mesajlarından, O'nun Allah'ın varlığı ve birliğine inanmaya daha fazla önem verdiği anlaşılmakta, hatta diğer inanç esasları, ancak Allah'ın varlığı ve birliğinin kesin kabul edilmesiyle anlam kazanmaktadır.⁹⁷

Sosyolojik açıdan bakıldığında hemen her dindeki üstün varlık inancı dinlerin temel inanç normlarını oluştururlar. Her dinin üstün olarak nitelendirdiği varlığa yüklediği isim ve sıfatlar farklı farklıdır.

---

⁹⁵ Ünver Günay, **Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde...** s. 52-53.

⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, **Bakara**, 2/28, **Maide**, 5/81.

⁹⁷ Niyazi Akyüz, **Ankara'nın Boğaziçi Semtinde Dinî Hayat ve Kentleşme Üzerine Bir Araştırma**, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1994, s. 100.

Din sosyolojisi dinlerin mahiyeti üzerinde değil, dinlerin insan ve toplumlar tarafından nasıl anlaşıldığı ve yaşandığı üzerinde durduğundan, amacımız dinî inancı sorgulamak değil, yaşanmakta olan toplumsal tecrübeyi tespit etmek olacaktır.

İslâm dininin en önemli temel ilkesi olarak Allah'ın varlığı ve birliğine inanma, Kur'an-ı Kerim'de üzerinde en çok durulan inanç biçimidir. Günümüzde Allah'a iman konusu genellikle insanların kabul etmekte tereddüt etmedikleri bir konudur. Ancak bu inancın anlayış ve algılayış biçimi eğitim, yaş, sosyo-ekonomik unsurlara göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Bu bağlamda, çalışma alanımız olan Birecik'te halkın inanç durumlarını incelemeye çalıştık.

I.1. Allah İnancı

Tablo 17, Deneklerin Allah İnancı Dağılımı

Allah İnancı Tutumu	Sayı	%
Kâinattaki Her Şeyi Yaratın ve Her Şeye Gücü Yeten Bir Allah'ın Varlığına Kesinlikle İnanıyorum.	154	96,3
Kâinatın Allah Tarafından Yaratıldığına İnanıyorum, Fakat Daha Sonra Olanlara Müdahale Ettiğine İnanmıyorum.	2	1,3
Allah'ın Varlığı Konusuna Pek İlgi Duymuyorum.	3	1,9
Allah'ın Varlığına İnanmıyorum. Her Şeyi Yaratın Doğanın Kendisidir.	1	0,6
Toplam	160	100,0

Birecik'te deneklerin Allah İnancı açısından dağılımı tablo 17'de görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 93,8'i "kâinattaki her şeyi yaratın ve her şeye gücü yeten bir Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyorum " derken, % 3,1'i "kâinatın Allah tarafından yaratıldığına inanıyorum, fakat daha sonra olanlara müdahale ettiğine inanmıyorum" demektedir, % 2,5'i "Allah'ın varlığı konusunda pek ilgi duymuyorum" derken, % 0,6'sı "Allah'ın varlığına inanmıyorum. Her şeyi yaratın doğanın kendisidir" demektedir.

Bu çerçevede; Birecik'te deneklerin genel anlamda, Allah'a inanma noktasında bir birlik içerisinde oldukları ve inanmama gibi bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılacakla birlikte, çok büyük bir kısmının (% 93,8) araştırmaya, sorgulamaya gerek duymadan Allah inancına bağlı oldukları görülmektedir. Burada şu da söylenebilir: Birecik gibi geleneksel yaşamın yer yer sürdürüldüğü bölgelerde toplumsal baskının da etkin olmasından, insanlar gerçek bireysel anlayışlarını ifade etmekten çekinebilirler. Özellikle, Allah inancı gibi toplumun hassas olduğu konularda farklı görüşlerin açıklanmasının güçlüğü açıktır. Bununla beraber, Birecik, Türkiye'nin diğer bölgelerine göre geleneksel de olsa dinî inancın yoğun olarak yaşandığı kabul edilen bir yer olduğunu söyleyebiliriz.

I.2. Ahiret İnancı

İslâm'ın inanç ilkelerinden biri de ahiret hayatına, yani öldükten sonra tekrar dirilmeye ve Allah'ın burada iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıracağına inanmadır. Buna göre, bu dünyanın bir sonu vardır ve bundan sonra da başka bir hayat, ahiret hayatı başlar. Bu anlayış; insanların dünya görüşlerini ve yaşam tarzlarını etkileyebilmektedir. Biz de araştırma alanımızda ahiret inancı ile ilgili sorular sorduk. Aldığımız cevaplar tablo 18' de görülmektedir.

Tablo 18, Ahiret İnancı –Yaş ilişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
15-25 arası	Sayı %	30 85,7	2 5,7	1 2,9	2 5,7	35 100,0
26-35 arası	Sayı %	29 93,5	1 3,2		1 3,2	31 100,0
36-45 arası	Sayı %	28 84,8	4 12,1	1 3,0		33 100,0
46-60 arası	Sayı %	30 88,2	4 11,8			34 100,0
61 ve yukarısı	Sayı %	26 96,3	1 3,7			27 100,0
Toplam	Sayı %	143 89,4	12 7,5	2 1,3	3 1,9	160 100,0

Tablo 18’de araştırmaya katılanların Ahiret inancı bağlamında, ‘‘insan; bu dünyada yaptıklarından sorumludur ve hesaba çekilecektir.’’ anlayışına katılıyor musunuz?’’ sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre; ‘‘kesinlikle katılıyorum’’ seçeneğini tercih edenler; 15–25 yaş arsında % 85,7; 26–35 yaş arsında % 93,5; 36-45 yaş arası % 84,8; 46-60 yaş arası % 88,2; 61 ve yukarısı yaşlarda % 96,3 oranında olmaktadır.

Deneklerden; Bu dünyada yapılanlardan sorumlu olup hesaba çekileceğine ‘‘kesinlikle katılıyorum’’ ve ‘‘katılıyorum’’ seçeneğini tercih edenlerin toplam oranı % 96,9; (% 89,4 + % 7,5) ‘‘Kararsızım’’ seçeneğini tercih edenlerin oranı % 1,3 ve ‘‘katılmıyorum’’ seçeneğini tercih edenlerin oranı ise % 1,9’ dur.

İslam inancına göre bu dünya, ahiret hayatına hazırlanma içindir ve bir imtihan dünyasıdır. İnsan bu dünyada yaptıklarının karşılığını öbür dünyada görecektir. Ahiret inancını sorgulama ve kabullenmeme 35 yaş ve aşağısında rastlanmakta (ki, bu oran % 1,9) 36 ve üzeri yaşlarda ise bu soruyu cevaplayanların tamamının Ahiret inancını dolayısıyla bu dünyada yapılanlardan sorumlu olup hesaba çekileceği anlayışını kabullendikleri görülmektedir.

I.3. Kader İnancı

Kader inancı; İslâm dünyasında inanç noktasında farklı anlayışlara neden olan bir konudur. Kader, genel olarak Allah’ın her şeyi önceden bilmesi, takdir etmesi ve zamanı gelince de onu yaratmasını ifade eder.⁹⁸ Ancak, bu konuların yorumlanmasında bazı farklı anlayışlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle, meydana gelen olaylarda insanın fiillerinin konumu noktasında çeşitli anlayışlar belirmiştir. Bu konuda, temel olarak üç ayrı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan Mutezili görüş; Olan olaylarda, insanın fiillerinin bizzat yaratıcısı olduğu, Allah’ın buna karışmadığı anlayışıdır. Cebriyeci görüş ise; insanın kaderin önünde aynen r zg rın önündeki bir yaprak gibi hiçbir etkisinin olmadığı anlayışıdır.⁹⁹ Her iki görüşü bir anlamda birleştirerek, insanın kendi fiilini seçme özgürlüğü olduğu ve buna göre de Allah’ın kişinin seçtiği fiili yarattığı anlayışı olan Ehl-i Sünnet anlayışı ortaya çıkmıştır.

⁹⁸ **Diyanet İslâm İlmihâli**, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, s. 132.

⁹⁹ **Diyanet İslâm İlmihâli**, C.I, s. 133–137.

Ancak, bu konuda İslâm toplumu içerisinde Cebriyeci anlayış çerçevesinde “alinyazısı” şeklinde formüle edilen anlayış daha yaygınlık kazanmıştır.

Bu yüzden kader inancı dolayısıyla anlayış ve yorumlanış şekli, toplumda bir takım eleştirilere maruz kalmakta ve inanma noktasında bazı tereddütlere de rastlanılmaktadır.

Aslında bu inanç esas, sadece dinî literatür (teoloji) de değil pratikte de biçimi, içeriği hatta nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde çokça spekülasyon yapılmasına müsait bir inanç esasıdır. Tüm bunların ötesinde bu inancın, sosyal yaşam üzerindeki belirleyiciliği de açıktır.

Tablo 19, Kader İnancı - Yaş ilişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
15-25 Arası	Sayı %	6 17,1	16 45,7	6 17,1	7 20,0	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	15 48,4	12 38,7	1 3,2	3 9,7	31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	11 33,3	17 51,5		5 15,2	33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	18 52,9	13 38,2	1 2,9	2 5,9	34 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %	11 40,7	16 59,3			27 100,0
Toplam	Sayı %	61 38,1	74 46,3	8 5,0	17 10,6	160 100,0

Tablo 19’da deneklerin kader inancı bağlamında “bir kimsenin başına gelecekler alında yazılıdır ve alın yazısı değişmez” anlayışına katılıyor musunuz? ” sorusuna verilen cevaplar görülmektedir. Buna göre; “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaşları arasında % 17,1; 26-35 yaşları arasında % 48,4; 36-45 yaşları arasında % 33,3; 46-60 yaşları arasında % 52,9; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 40,7 oranında olmaktadır. Öte yandan, “katılıyorum” seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaşları arasında % 45,7; 26-35 yaşları arasında % 38,7; 36-45 yaşları arasında % 51,5; 46-60 yaşları arasında % 38,2; 61 ve yukarısı yaşlarda ise % 59,3 değerindedir.

Buna göre; araştırma evrenimizde kader inancı anlayışlarına bağlı olarak, Türk toplumunda yaygın olan “alinyazısı” anlayışının olduğu görülmektedir. Ülkemizin farklı yörelerinde yapılan çalışmalarda da (Bayburt ve Kocaeli)¹⁰⁰ böyle bir anlayışın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tablo 20’de göre, Birecik’te deneklerin yaş dağılımı ile kader inancını “alın yazısı” şeklinde anlama arasında anlamlı bir ilişki olduğu, yaşlar ilerledikçe bu anlayışın da arttığı ama yaşlar küçüldükçe de bu anlayışın değiştiği görülmektedir. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülâkatlarımız da bunu desteklemektedir. Özellikle genç ve orta yaşların kader inancı noktasında daha rasyonel bir düşünceye sahip olmakta oldukları anlaşılmaktadır.

II. Dinî Hayatın İbadet Boyutu

Her dinin inanç boyutu olduğu gibi, bir de bu inançlar çerçevesinde gelişen ibadet boyutu vardır. Dini tecrübeden hâsıl olan ve onun tarafından belirlenmiş bulunan bütün ritüeller, onun pratik (ibadet) anlatımını oluştururlar. Bu şekliyle din, bir tapınma olarak da tarif edilmiştir.¹⁰¹ Bu bakımdan dinî tecrübe de, dinî yaşantıların temeli olmakla birlikte kutsal önünde saygıyı ve hürmeti, yüceltmeyi, korkuyu, hasreti ve teslimiyeti içerir.

Din Sosyolojisi açısından ibadetlerin en dikkat çekici özelliklerinden birisi de, toplumu birleştirici, bütünleştirici fonksiyonunun yanı sıra, cemaat teşkil edici yönünün de olmasıdır. Herhangi bir ibadet içerisindeki davranış ve hareket tarzının en başta gelen etkisinin, o davranışı yapan, o ibadeti icra eden kişi üzerinde olacağına şüphe yoktur. İslâm dininin, toplum hayatının pek çok temel olayları ve ilişkileri için bir takım dinî hükümler, formüller, ibadetler, dualar ve merasimleri koymuş olması, ibadetlerin toplumu bütünleştirici yönü açısından önemlidir.¹⁰²

İslâm Dininde temel ibadetler, “İslâm’ın Beş Şartı” şeklinde formüle edilen kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekâtтан oluşmaktadır. Kendisini Müslüman kabul eden bireyler, bu ibadetleri de yerine getirmekle sorumludurlar. Bunlar yerine getirilirken hedef Allah rızasına kavuşmadır. Müslüman ibadetlerini yaparken, bu şekilde Allah’a karşı kulluk görevini yapmış olmanın mutluluğunu yaşar. Ancak, bu

¹⁰⁰ Fikret Efe, **Geleneksel Toplum, Sanayileşme**..., s. 172.

¹⁰¹ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, s. 51–51.

¹⁰² Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 225–226.

ibadetleri yerine getirme nedenleri, bireylerin inanç derecelerine göre aile baskısı, cehennem korkusu, musibete uğrama korkusu gibi nedenlerle de olabilmektedir.

Tablo 20, İbadetleri Yapma Nedeni–Yaş ilişkisi

Yaş dağılımı	Sayı/ %	İbadet Etme Nedenleri				Toplam
		1	2	3	4	
15-25 arası	Sayı % 34,3	12 34,3	8 22,9	13 37,1	2 5,7	35 100,0
26-35 arası	Sayı % 83,9	26 83,9	2 6,5	1 3,2	2 6,5	31 100,0
36-45 arası	Sayı % 72,7	24 72,7	7 21,2	1 3,0	1 3,0	33 100,0
46-60 arası	Sayı % 91,2	31 91,2			3 8,8	34 100,0
61 ve yukarı	Sayı % 44,4	12 44,4			15 55,6	27 100,0
Toplam	Sayı % 65,6	105 65,6	17 10,6	15 9,4	23 14,4	160 100,0

Seçenekler:

- 1- Dinimizin emri olduğu için.
- 2- Aile çevre baskısı nedeniyle.
- 3- Allah'ın beni cehennemde cezalandırmasından
- 4- Allah'a şükran ifadesi için.

Tablo 20’de araştırma evrenimizin yaş dağılımına göre; “İbadetleri hangi sebeple yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre; “dinimizin emri olduğu için” seçeneği tercih edenler; 15-25 yaşları arasında % 34,3; 26-35 yaşları arası % 83,9; 36-45 yaşları arası % 72,7; 46-60 yaşları arası % 91,2; 61 yaş ve yukarısında ise % 44,4 oranındadır. Öte yandan, “aile ve çevre baskısı nedeniyle” seçeneği tercih edenler; 15-25 yaşları arasında % 22,9; 26-35 yaşları arasında % 21,2; 36-45 yaşları arasında % 6,5; 46-60 yaşları ile 61 ve yukarı yaşları arasında bu seçeneği tercih eden olmamıştır.

Buna göre; ibadetleri aile ve çevre baskısı nedeniyle yapanlar yaşlar küçüldükçe artmakta, buna karşın, yaşlar ilerledikçe de azalmakta hatta 46 yaşın üzerindekiilerde hiç görülmemektedir. Diğer taraftan, “dinimizin emri olduğu için” diyenlerin % 65 gibi yüksek sayılabilecek bir oranda olması; yani ibadetlerini gerek aile ve gerekse çevre baskısı olmadan, ahirette cezalandırılmayı ilk etapta akla getirmeden, sadece yerine getirilmesi gereken bir emir olarak algılanması bilinçli dindarlığın simgesi olarak ta kabul edilebilir.

II.1. Namaz İbadeti

Namaz ibadeti, İslâm'ın temel şartlarından biri kabul edildiğinden çok önem verilen bir ibadettir. Hz. Peygamber tarafından “dinin direği olarak” önemine vurgu yapılmış ve tarih boyunca da İslâm'ın en büyük ayırt edici sembollerinden biri olarak görülmüştür. Namaz ibadeti, günlük (beş vakit namaz) namazlar, haftalık Cuma namazı, bayram namazları, cenaze namazı ve nafil namazlar gibi çeşitlere ayrılmaktadır.

Bu çerçevede namaz, İslâm'da ibadetlerin en başta gelenidir. Dinin pratik hayata yansımalarının da önemli boyutlarındandır. Aynı zamanda bu ibadet, sosyolojik boyutu olan cemaat teşkil etmesi yönüyle önemli olup, uygulamalı olarak gerçekleştirilen bir ibadettir.

Namaz, aynı zamanda cemaatle de kılındığı için, Müslümanları birleştirici, kardeş olduklarını hatırlatıcı yönü de vardır. Bu anlamda namaz, toplum bütünleşmesi açısından büyük öneme sahiptir.

Araştırma evrenimiz Birecik'te, namaz ibadeti çok önem verilen bir ibadettir. Ancak, yaşlara göre bu ibadeti yerine getirme noktasında bazı farklılıkların olduğu da gözlemlenmektedir.

Tablo 21, Beş Vakıt Namazı Kılma Dağılımı –Yaş ilişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Beş Vakıt Namaz			Toplam
		Devamlı	Ara Sıra	Hiç	
15-25 arası	Sayı %	8 22,9	12 34,3	15 42,9	35 100,0
26-35 arası	Sayı %	11 35,5	11 35,5	9 29,0	31 100,0
36-45 arası	Sayı %	14 42,4	11 33,3	8 24,2	33 100,0
46-60 arası	Sayı %	15 44,1	12 35,3	7 20,6	34 100,0
61 ve yukarısı	Sayı %	14 51,9	7 25,9	6 22,2	27 100,0
Toplam	Sayı %	62 38,8	53 33,1	45 28,1	160 100,0

Tablo 21’de Birecik’te deneklerin yaşlarına göre günlük vakit namazlarını kılma durumları görülmektedir. Buna göre; günlük vakit namazlarını “devamlı” kılanlar; 15-25 yaş arasında % 22,9; 26-35 yaş arası % 35,5; 36-45 yaş arası % 42,4; 46-60 yaş arası % 44,1; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 51,9 oranında olmaktadır.

Birecik’te, günlük namaz kılma durumu ile yaş dağılımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve namaz kılma noktasında, yaşlar arasında oldukça önemli farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre; genel bir kabul olan, yaş yükseldikçe günlük vakit namazlarını kılma oranının arttığı ve buna paralel olarak da yaş küçüldükçe namaz kılmama oranının yükseldiği anlayışının bizim çalışma evrenimizde de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Şanlıurfa’da genel olarak günlük beş vakit namazlarını “devamlı” olarak kılanlar %38,7¹⁰³ araştırma evrenimiz Birecik’te genel olarak günlük beş vakit namazlarını düzenli olarak kılanlar %38,8 oranında olmaktadır.

Tablo 22, Beş Vakit Namazı Kılma Dağılımı –Cinsiyet ilişkisi

Cinsiyet	Sayı / %	Beş Vakit Namaz			Toplam
		Devamlı	Ara Sıra	Hiç	
Kadın	Sayı	30	17	28	75
	%	40,0	22,7	37,3	100,0
Erkek	Sayı	32	29	24	85
	%	37,6	34,1	28,2	100,0
Toplam	Sayı	62	46	52	160
	%	38,8	28,8	32,5	100,0

Tablo 22’de deneklerin cinsiyet dağılımına göre günlük beş vakit namazları kılma durumları görülmektedir. Buna göre; beş vakit namazı “devamlı” kılanlar kadınlarda % 40,0 oranında, erkeklerde ise % 37,6 oranında olmaktadır. beş vakit namazı “ara sıra” kılanlar; kadınlarda % 22,7 oranında ve erkeklerde ise % 34,1 oranında olmaktadır. Ayrıca, “hiç” namaz kılmayanlar; kadınlarda % 37,3 oranında, erkeklerde ise % 28,2 oranında görülmektedir.

¹⁰³ Celil Abuzar, a.g.e., s. 87.

Bu çerçevede, kadınların erkeklere oranla daha fazla namaz ibadetini yerine getirdiklerini söylemek mümkündür.

II.1.1. Cuma Namazı

Tablo 23 Cuma Namazı Kılma Dağılımı –Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı %	Cuma Namazı			Toplam
		Devamlı	Ara Sıra	Hiç	
15–25 Arası	Sayı % 46,7	7 46,7	4 26,7	4 26,7	15 100,0
26–35 Arası	Sayı % 75,0	9 75,0	2 16,7	1 8,3	12 100,0
36–45 Arası	Sayı % 60,0	12 60,0	6 30,0	2 10,0	20 100,0
46–60 Arası	Sayı % 88,9	16 88,9	2 11,1		18 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı % 90,0	18 90,0	2 10,0		20 100,0
Toplam	Sayı % 72,9	62 72,9	16 18,8	7 8,2	85 100,0

Tablo 23’te ankete katılan deneklerin yaş dağılımına göre Cuma namazını kılma durumları görülmektedir. Buna göre; Cuma namazını “devamlı” kılanlar; 15-25 yaş arası %46,7 ; 26-35 yaş arası % 75,0; 36-45 yaş arası % 60, 46-60 yaş arası % 88,9; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 90 oranındadır. Cuma namazını “ara sıra” kılanlar; 15-25 yaş arası % 26,7; 26-35 yaş arası % 16,7; 36-45 yaş arası % 30; 46-60 yaş arası % 11,1; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 10 oranındadır. Cuma namazını “hiç” kılmayanlar; 15-25 yaş arası % 26,7; 26-35 yaş arası % 8,3 oranında olurken, 36-45 yaş arası % 10; 46 ve daha yukarı yaşlarda Cuma namazını “hiç” kılmayan bulunmamaktadır.

Buna göre; yaşlar ilerledikçe cuma namazını kılma oranı yükselmekte, yaşlar küçüldükçe de düşmektedir. Bu durum, yaş ile cuma namazını kılma arasında çok önemli bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, cuma namazını “hiç” kılmayanların oranı sadece % 8,2 olması da, araştırma evrenimiz Birecik’te cuma namazını kılma noktasında yoğun bir katılımın olduğunu göstermektedir.

Cuma namazı, haftada bir gün olması ve sadece cemaatle kılınması, diğer vakit namazlarına göre daha fazla yerine getirilen bir ibadet olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda “Cuma”: İslâm anlayışında “bayram” olarak görülür. Bu anlayış ibadete törensel bir boyut katmaktadır. Dolayısıyla ibadetler törensel bir boyut kazandığında, katılım da fazlalaşmaktadır.

II.2. Oruç İbadeti

İslâm’da bir diğer önemli ibadet de, yılda bir defaya mahsus olarak sadece ramazan ayında ay tutulan ramazan orucudur. Bu ay içerisinde, Müslüman toplumlarda manevî atmosfer daha canlı olur ve Müslümanlar bu dönemde dinî yaşantılarına daha fazla önem vermeye çalışırlar. İslâm literatüründe “rahmet ayı” olarak da nitelenen bu ayda mü’minler arasında yardımlaşmaya, dayanışmaya ayrı bir önem verilir. Diğer zamanlarda namaz kılmayan bazı Müslümanlar bu ayda hem oruç tutmaya hem de namaz kılmaya gayret ederler.

Kur’an-ı Kerim’de orucun gerekliliği birçok yerde vurgulanmakta ve önceki milletlere farz kılındığı gibi Müslümanlara da farz kılındığı belirtilmektedir.¹⁰⁴ Ayrıca yine, İslâm’ın beş temel esasından biri olarak kabul edilir. Oruç ibadeti, ramazan ayı boyunca, kötülüklerden uzak durma, nefesine hâkim olma, kimseye kötü söz söylememe, kalp kırmama ve Müslüman din kardeşini kollayıp gözetme gibi özelliklere sahiptir.

---

¹⁰⁴ **Kur’an-ı Kerim**, Bakara, 2/185-187.

Tablo 24, Ramazan Orucunu Tutma Dağılımı-Yaş ilişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı	Ramazan Orucu			Toplam
		Devamlı	Ara sıra	Hiç	
15–25 Arası	Sayı %	31 88,6	1 2,9	3 8,6	35 100,0
26–35 Arası	Sayı %	31 100,0			31 100,0
36–45 Arası	Sayı %	33 100,0			33 100,0
46–60 Arası	Sayı %	34 100,0			34 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %	26 96,3		1 3,7	27 100,0
Toplam	Sayı %	155 96,9	1 0,6	4 2,5	160 100,0

Tablo 24’te deneklerin yaş dağılımına göre ramazan orucunu tutma durumları görülmektedir. Buna göre; ramazan orucunu “devamlı” tutanlar; 15-25 yaş arası % 88,6; 26-35 yaş arası % 100; 36-45 yaş arası % 100; 46-60 yaş arası % 100; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 96,3 oranındadır. Ramazan orucunu “ara sıra” tutanlar; 15-25 yaş arası % 2,9; 26 ve yukarı yaşlarda ise “ara sıra” tutarım diyen hiç kimse bulunmamaktadır. Ramazan orucunu “hiç” tutmayanlar ise; 15-25 yaş arasında % 8,6 olurken 26-60 yaş arasında bulunmamakta, 61 ve yukarı yaşlarda da ise bu oran % 2,5’ tir.

Buna göre; genel olarak bütün yaşlarda oruç tutma noktasında oranların yüksek olduğu görülmektedir. “hiç” oruç tutmayanların oranı genel toplamda % 2,5, “Devamlı” orucunu tutanlar ise toplam % 96,3 oranındadır. Bu da, toplumda oruç ibadetine verilen önemi göstermektedir.

II.3. Zekât İbadeti

İslâm'ın temel şartlarından birisi de; hür, akıllı, ergenlik yaşına ulaşmış, dinen zengin kabul edilen her Müslüman'ın, malının üzerinden bir yıl geçtikten sonra, belli bir miktarını fakirlere vermesinin farz olduğu zekât ibadetidir. Zekât, malî bir ibadet olup, toplumsal adaleti, barışı, yardımlaşmayı, kardeşlik duygusunun gelişmesini hedefleyen bir ibadettir.¹⁰⁵

Ancak, son zamanlarda zekât konusunda farklı anlayışlar ortaya çıkmakta ve “malımın bir kısmını karşılıksız olarak neden bir başkasına vereyim, ben onu çalışarak alın terimle kazandım” gibi itirazlar olabilmektedir. Ya da, “zaten devlete vergi veriyoruz, ayrıca zekât vermeye gerek yoktur” veya “zaten bazı hayırlar yapıyoruz, ayrıca zekâta ne gerek var” şeklinde anlayışlar da belirmektedir.

Yardımlaşmaya çok önem veren İslâm Dini, aslında zekâtla toplumsal dengeyi oluşturmayı da amaçlamaktadır. Bu bağlamda, araştırma evrenimiz Birecik'te bireylerin zekât konusundaki tutumlarını sorgulamayı amaçladık. Alınan sonuçlar, aşağıda görülmektedir.

Tablo 25, Zekâtla İlgili Düşünce Dağılımı-Yaş ilişkisi

ZEKÂT	Sayı	%
Zekât, Allah'ın Emri ve İnsanın Malı Üzerindeki Fakirin Hakkıdır	131	81,9
Bazı Hayır ve İbadetlerde Bulunmak Yeterlidir, Ayrıca Zekât Vermeye Gerek Yoktur	7	4,4
Benim Malımda Fakirin Hakkı Yoktur.	6	3,8
Zaten Vergi Veriyoruz, Ayrıca Zekât Vermeye Gerek Yoktur	16	10,0
Toplam	160	100,0

¹⁰⁵ Diyanet İslâm İlmihâli, I. Cilt, s. 423.

Birecik’te deneklerin zekâtla ilgili düşünce dağılımı tablo 25’te görülmektedir. Buna göre; “zekât, Allah’ın emri ve insanın malı üzerindeki fakirin hakkıdır” seçeneği tercih edenler % 81,9; “bazı hayır ve ibadetlerde bulunmak yeterlidir, ayrıca zekât vermeye gerek yoktur” seçeneği tercih edenler % 4,4; “benim malımda fakirin hakkı yoktur.” seçeneği tercih edenler % 3,8; “zaten vergi veriyoruz, ayrıca zekât vermeye gerek yoktur” seçeneği tercih edenler ise % 10 oranındadır.

Birecik’te deneklerin zekâtla ilgili düşünce dağılımına baktığımızda, toplam olarak % 81,9 oranında “zekât vermeye gücü yetenler vermelidir” anlayışının olması, zekât konusunda genel kabul çerçevesinde duyarlılığın da olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber çok az oranda da olsa farklı anlayışların başladığını da söyleyebiliriz.

Tablo 26, Zekât İle İlgili Düşünce Dağılımı-Gelir Durumu İlişkisi

Gelir dağılımı	Sayı / %	Zekât İle İlgili Düşünceler				Toplam
		1	2	3	4	
350 YTL ve aşağısı	Sayı %	17 100,0				17 100,0
351-500 YTL arası	Sayı %	25 100,0				25 100,0
501-750 YTL arası	Sayı %	46 97,9	1 2,1			47 100,0
751-1000 YTL arası	Sayı %	29 85,3	3 8,8		2 5,9	34 100,0
1001 YTL ve yukarısı	Sayı %	14 37,8	3 8,1	6 16,2	14 37,8	37 100,0
Toplam	Sayı %	131 81,9	7 4,4	6 3,8	16 10,0	160 100,0

Seçenekler:

1. Zekât, Allah’ın emri ve insanın malı üzerindeki fakirin hakkıdır.
2. Bazı hayır ve ibadetlerde bulunmak yeterlidir, ayrıca zekat vermeye gerek yoktur
3. Benim malımda fakirin hakkı yoktur.
4. Zaten vergi veriyoruz, ayrıca zekât vermeye gerek yoktur

Birecik'te deneklerin gelir dağılımına göre zekât ile ilgili düşünce dağılımları tablo 26'da görülmektedir. Buna göre; “Zekat, Allah'ın emri ve insanın malı üzerindeki fakirin hakkıdır” seçeneğini tercih edenlerden; gelir durumu 500 YTL ve aşağısı olanlar % 100, gelir durumu 501-750 YTL arası olanlarda % 97,9, gelir durumu 751-1000 YTL arası olanlarda % 85,3 ve 1001 YTL ve yukarısı olanlarda % 37,8 oranındadır.

Tablo 26' daki çıkan sonuçtan da anlaşılacağı gibi; gelir durumu yükseldikçe, Zekât, verme konusunda düşüş yaşandığı görülmektedir. Bununla beraber; Birecik'te deneklerin zekâtla ilgili düşünce dağılımına baktığımızda, toplam olarak % 81,9 oranında “zekat vermeye gücü yetenler vermelidir” anlayışının olması, zekat konusunda genel kabul çerçevesinde duyarlılığın da olduğu görülmektedir.

II.4. Hac İbadeti

Hac ibadeti, İslâm Dininin zengin olan Müslümanlara kutsal yer olan Kâbe'yi ömründe bir defa ziyaret etmelerini farz kıldığı ve beş temel şartından biri kabul ettiği bir ibadettir.

Bizim toplumumuzda da hac ibadeti, bireylerin büyük çoğunluğu tarafından yerine getirilemese de, genellikle bütün bireylerin ömürlerinin sonuna doğru veya emekliliklerinde yerine getirmeyi çok arzu ettikleri ve hatta bir dini ideal olarak gördükleri bir ibadettir.

Araştırma evrenimiz Birecik'te hac ibadeti ayrı bir öneme sahiptir. Hatta özellikle orta yaşın üzerinde ve emekli olmuş bazı zengin müslümanlar birden fazla hacca gitmekte ve bunu toplumda bir statü ve övünç kaynağı olarak görmektedirler. Bununla beraber, Hac ibadetini yerine getirebilecek kadar maddî duruma sahip olanlardan bazıları, bekâr çocukları varken ve bunları evlendirmeden Hacca gitmeyi doğru bulmamaktadır.¹⁰⁶

Bu çerçevede, son zamanlarda ülkemizde, fakirliğin, işsizliğin artması, hacca gidenlerin birden fazla hacca gitmesi, inanç noktasında zayıf olan bazı bireylerin de bunu istismar etmesi sonucu, hac konusunda; “bunca fakir varken

---

¹⁰⁶ Niyazi Akyüz, **a.g.e.** s. 138–139.

hacca gidilmesine karşıyım”, gibi yeni yaklaşımların da olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda, biz de araştırma evrenimizde bu anlayışları sorguladık ve verilen cevaplar aşağıda görülmektedir:

Tablo 27, Hac İle İlgili Düşünce Dağılımı- Gelir Durumu İlişkisi

Gelir Dağılımı		Hac İle İlgili Düşünceler				Toplam
		1	2	3	4	
350 YTL ve Aşağısı	Sayı %	13 76,5	1 5,9		3 17,6	17 100,0
351-500 YTL Arası	Sayı %	17 68,0	8 32,0			25 100,0
501-750 YTL Arası	Sayı %	41 87,2	1 2,1		5 10,6	47 100,0
751-1000 YTL Arası	Sayı %	32 94,1			2 5,9	34 100,0
1001 YTL Ve Yukarısı	Sayı %	33 89,2		1 2,7	3 8,1	37 100,0
Toplam	Sayı %	136 85,0	10 6,3	1 0,6	13 8,1	160 100,0

Seçenekler:

- 1- Hac bir dinî ibadettir, durumu müsait olanlar yerine getirmelidir.
- 2- Bir defa gidildikten sonra, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmeli
- 3- Hacca gitmeyi gerekli görmüyorum.
- 4- Bunca fakir varken hacca gidilmesine karşıyım

Birecik’te deneklerin gelir dağılımına göre Hac İbadeti ile ilgili düşünce dağılımları tablo 27’de görülmektedir. Buna göre; “hac bir dinî ibadettir, durumu müsait olanlar yerine getirmelidir” seçeneğini tercih edenlerden; gelir düzeyi 350 YTL ve aşağısı olanlarda % 76,5; 351-500 YTL arası olanlarda % 68,0; 501-750 YTL arası olanlarda % 87,2; 751-1000 YTL arası olanlarda % 94,1; ve 1001 YTL ve yukarısı olanlarda ise % 89,2’dir.

Buna göre; Birecik’te hac ibadeti ile ilgili olarak gelir seviyesi yükseldikçe “hac bir dinî ibadettir, durumu müsait olanlar yerine getirmelidir” anlayışında da bir yükselme söz konusu ise de, genel anlamda % 85 oranında aynı anlayış hâkim olduğundan, hac konusunda toplumumuzdaki genel kabulün Birecik’te de olduğunu görmekteyiz. Ancak, toplam olarak % 14,4 oranında “bunca fakir varken hacca gidilmesine karşıyım” anlayışının da olması, hac konusunda farklı anlayışların da olabildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte; anket sorularına aldığımız cevaplara ilâveten deneklerle yapmış olduğumuz görüşmelerden de elde ettiğimiz sonuçlara göre, hac konusundaki anlayışların farklılaşmasında, birden fazla hacca gidilmesinin, toplumda işsizlik ve fakirliğin artmasının etkili olduğunu düşünmekteyiz.

I.5. Kurban Kesme İbadeti

İslâm'da mal ile yapılan ibadetlerden birisi de “kurban kesme” ibadetidir. İslamâ göre; zengin, hür ve akıllı olan her müslümanın, Allah'ın yakınlığını kazanmak maksadıyla belirli özelliklere sahip bazı hayvanları “kurban bayramı günlerinde” belirli yöntemler çerçevesinde kesmesi emredilmiştir.

Tarih boyunca bütün din ve inanışlarda farklı gayeler için de olsa kurban olgusunun olduğu görülür.

Kurbanın ekonomik boyutu yanında toplumsal boyutu da önemlidir. Kurban olarak kesilen hayvanın etlerinin muhtaç olan yakın akraba ve komşularla paylaşılması toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı kuvvetlendirici özelliğe sahiptir. Evine yıl boyunca et girmeyen veya çok az et alıp yiyebilen fakir aileler, kurbanla biraz da olsa bu ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Ancak, toplumumuzda uygulamada bir takım farklılaşmaların olduğu da gözlenmektedir. Toplumda geniş anlamda uygulanma eğilimi gösteren kurban ibadeti, gelenek halini almakta ve bir toplumsal statü olarak görülmeye başlanmaktadır.

Bu çerçevede, bir toplumsal baskı oluşabilmekte ve ekonomik olarak kurban kesmesi gerekmeyen bireylerin de gerekirse borçlanarak kurban kesme eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir.¹⁰⁷ Dolayısıyla, herkes kurbanını sadece kendi evinde tüketmeye başlamakta ve kurban bayramıyla hedeflenen sosyal fonksiyonlar istenilen düzeyde yerine getirilememektedir.

---

¹⁰⁷ Celalettin Çelik, **Şehirleşme ve Din**, s. 238.

Tablo 28, Kurban Kesme İle İlgili Düşünce Dağılımı- Gelir Durumu İlişkisi

Gelir Dağılımı	Sayı / %	Her Yıl Keserim	Bazı Yıllar Keserim	Kurban Kesecek Durumda Değilim	Toplam
350 YTL ve aşağısı	Sayı %			16 94,1	16 100,0
351-500 YTL arası	Sayı %		9 36,0	16 64,0	25 100,0
501-750 YTL arası	Sayı %	25 53,2	22 46,8		47 100,0
751-1000 YTL arası	Sayı %	31 91,2	3 8,8		34 100,0
1001 YTL ve yukarısı	Sayı %	37 100,0			37 100,0
Toplam	Sayı %	93 58,8	34 21,3	32 20,0	160 100,0

Birecik'te deneklerin gelir dağılımı ile kurban kesme tutumları tablo 28'de görülmektedir. Buna göre; gelir durumu 500 YTL ve aşağısı olanlarda kurbanı “her yıl keserim” seçeneğini tercih eden bulunmamakta; gelir durumu 501-750 YTL arası olanlarda % 53,2; 751-1000 YTL arası olanlarda % 91,2; ve 1001 YTL ve yukarısı olanlarda ise % 100'dür.

Bu çerçevede, araştırma evrenimiz Birecik'te deneklerin gelir durumları ile kurban kesme arasında çok önemli bir ilişki var. Buna göre, gelir durumu yükseldikçe “her yıl kurban kesme” oranı yükselmekte ve gelir durumu düştükçe de azalmaktadır. Öte yandan, genel dağılıma baktığımızda, çalışma evrenimizde kurbanı “her yıl keserim” diyenlerin toplam oranı % 58,8'dir. Ankara'da yapılmış olan benzer çalışmada da %58,8¹⁰⁸ oranında olmakta, Malatya' da yapılmış olan benzer çalışmada ise % 42,4,¹⁰⁹ olmaktadır. Görüldüğü gibi, düzenli bir şekilde kurban kesme, Birecik'te diğer bölgelerimize göre daha yüksek oranda yerine getirildiği söylenebilir.

¹⁰⁸ Niyazi Akyüz, a.g.e., s. 136.

¹⁰⁹ Abdurrahman Güneş, **Dini Hayatın Sosyolojik Tahlili (Malatya Uygulaması)**, (Basılmamış Doktora Tezi), İnönü Ü., Sos. Bil. Enst., Malatya, 1997. s. 76.

Bununla beraber gelir düzeyi yükseldikçe kurban kesenlerin sayısı da artıyor. Öyleyse sosyo-ekonomik düzey ile dindarlığın ibadet boyutunun yaşanması arasında bir ilişki bulunmaktadır.

II.6. Dua İbadeti

Dini hayatın göstergelerinden birisi de, dua ibadetidir. Özellikle, inanan kişi her hangi bir zorlukla karşılaştığında, bir sıkıntıya düştüğünde, çaresiz kaldığında sığınacak bir yer arar, dua onun için bir teselli kaynağı ve sığınak olur.

İslâm, duaya büyük önem vermekte ve müslümanların sürekli olarak Yaraticı ile dua vasıtasıyla irtibat kurmalarını istemektedir. Bu konuda Kuran-ı Kerim’de; “(Resulüm!) De ki; (kulluk ve) yalvarmanız olmazsa, Rabbim size ne diye değer versin?”¹¹⁰ Ayeti ile Allah, inananları dua etmeye çağırılmaktadır. Dua aynı zamanda bireyin dindarlık durumunu da ortaya koyabilir. Günlük yaşamında sık sık dua eden birey, Yaraticısı ile sürekli irtibat halinde olacağından, yaşamını ona göre düzenleme gayreti içerisine girer. Bu çerçevede, araştırma evrenimiz Birecik halkının dua ibadeti ile ilişkileri aşağıda görülmektedir:

Tablo 29, Dua Etme Tutumları Dağılımı –Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Devamlı	Ara Sıra	Hiç	Toplam
15-25 Arası	Sayı %	21 60,0	14 40,0		35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	22 71,0	9 29,0		31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	18 54,5	15 45,5		33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	29 85,3	4 11,8	1 2,9	34 100,0
61 ve yukarısı	Sayı %	22 81,5	5 18,5		27 100,0
Toplam	Sayı %	112 70,0	47 29,4	1 0,6	160 100,0

¹¹⁰ Kur’an-ı Kerim, Furkan, 25/77.

Deneklerin yaş dağılımına göre dua etme alışkanlıkları tablo 29'da görülmektedir. Buna göre; “devamlı” dua edenler; 15-25 yaş arası % 60,0; 26-35 yaş arası % 71,0; 36-45 yaş arası % 54,5; 46-60 yaş arası % 85,3; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 81,5 oranındadır. “ara sıra” dua edenler; 15-25 yaş arası % 40,0; 26-35 yaş arası % 29,0; 36-45 yaş arası % 45,5; 46-60 yaş arası % 11,8; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 18,5 oranındadır. “hiç dua etmem” diyen ise % 0,6 oranındadır.

Buna göre; genel anlamda devamlı veya ara sıra dua edenler, toplam % 99,4; “hiç dua etmem” diyen ise % 0,6 oranındadır. İnsanlar, Özellikle bir dileğin kabulü ve sıkıntı anlarında Allah'a sığınmayı tek çare olarak görmektedirler, ayrıca duayı günlük yaşantılarının neredeyse her anında hayatın bir parçası haline getirdikleri görülmektedir.

III. Dini Hayatın Toplumsal Boyutu

Toplumların yaşamlarında dinin yeri ve önemi inkâr edilemez bir realitedir. Din, evrensel ilkeler koyar ve inanan insanlardan yaşadıkları hayatın değişen olayları karşısında bu ilkelere bağlı olarak bir yaşam sürmelerini ister. Aynı zamanda İnsanlara bir dünya görüşü sağlayan din, toplumun bütün kurumları ve toplumda yaşayan bireylerin üzerinde de az veya çok etki sahibidir. Öyle ki bireylerin, bütün toplumsal ilişkilerinin şekillenmesinde dinin etkisini görmek mümkündür.

III.1. Toplumsal İlişkileri Belirlemede Dinin Etkisi

III.1.1. Dindarlığın Gündelik Davranış ve İlişkilere Yansıma Durumu

Tablo 30. Alış-Veriş Yapılacak Esnafı Dindar Olup - Olmamasına Dikkat Edilip Edilmemesi Durumu Dağılımı- Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Evet	Hayır	Ara sıra	Dürüst Olmaları Önemli	Toplam
15-25 Arası	Sayı %	7 20,0	10 28,6	3 8,6	15 42,9	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	6 19,4	2 6,5	3 9,7	20 64,5	31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	3 9,1	1 3,0	12 36,4	17 51,5	33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	18 32,9	5 14,7	2 5,9	9 26,5	34 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %	8 29,6	10 37,0	5 18,5	4 14,8	27 100,0
Toplam	Sayı %	42 26,3	28 17,5	25 15,6	65 40,6	160 100,0

Deneklerin yaş dağılımına göre alış-veriş yapılacak esnafın dindar olup - olmamasına dikkat edilip edilmemesi durumu dağılımı Tablo 30'da görülmektedir. “Evet” seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaş arası % 20,0; 26-35 yaş arası % 19,4; 36-45 yaş arası % 9,1; 46-60 yaş arası % 32,9; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 26,3 oranındadır. Öte yandan “Dürüst Olmaları Önemli” seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaş arası % 42,9; 26-35 yaş arası % 64,5; 36-45 yaş arası % 51,5; 46-60 yaş arası % 26,5; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 14,8 oranındadır.

Buna göre; “Alış-Veriş Yapılacak Esnafın Dindar Olmasına Dikkat Ederim” seçeneğini tercih edenler; % 26,3; “dürüst olmaları önemli” seçeneğini tercih edenler; % 40,6 oranındadır.

Araştırmamızın sayısal verilerini desteklemek üzere deneklerle zaman zaman yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz izlenimlerden de anlaşılacağı üzere;

Toplumumuzda bazı insanlar özellikle esnaf kesimi kendilerini dindar göstermeye gayret etmektedir. Bunu, Dükkânına dinî motifler içeren nesne; sözlerinde dinî bir söylem ya da kendisinin dış görünüşünden dindarlığı anımsatan bir takım argümanlarla desteklemektedir. Bu arada dinî duyguların suiistimal edilmesine şahit olan insanların, alış-veriş yapacağı esnafın dindar olmasından daha çok dürüst olmasına özen gösterdiklerini gözlemlemekteyiz.

III.1.2. Oy Verilecek Adayı Dindarlık Noktasında Değerlendirme

Tablo 31, Oy Verilecek Adayı Değerlendirirken Dindarlıklarına Bakıp-Bakmama Dağılımı- Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Seçenekler				Toplam
		1	2	3	4	
15-25 Arası	Sayı %	10 28,6	4 11,4	15 42,9	6 17,1	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	2 6,5	2 6,5	24 77,4	3 9,7	31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	7 21,2	5 15,2	14 42,4	7 21,2	33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	6 17,6		22 64,7	6 17,6	34 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %	15 55,6		9 33,3	3 11,1	27 100,0
Toplam	Sayı %	40 25,0	11 6,9	84 52,5	25 15,6	160 100,0

Seçenekler:

- 1- Adayın partisine
- 2 -Adayın veya partisinin vaatlerine
- 3 -Adayın kişiliğine, dürüstlüğüne, vs
- 4 -Dindar olup – olmamasına

Araştırma evrenimiz Birecik’te deneklerin siyasetçileri dindarlık yönünden değerlendirip-değerlendirmeme dağılımları Tablo 31’de görülmektedir. Buna göre; “Dindar olmasını” seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaş arası % 17,1; 26-35 yaş arası % 9,7; 36-45 yaş arası % 21,2; 46-60 yaş arası % 17,6; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 11,1 oranındadır. Öte yandan “Adayın kişiliğine, dürüstlüğüne“ seçeneğini tercih edenler; 15-25 yaş arası % 42,9; 26-35 yaş arası % 77,4; 36-45 yaş arası % 42,4; 46-60 yaş arası % 64,7; 61 ve yukarı yaşlarda ise % 15,6 oranındadır.

Buna göre; deneklerden oy vereceği adayın öncelikle dindar olmasını tercih edenlerin toplamı % 25,0; Bununla beraber adayın öncelikle kişilik ve dürüstlüğüni tercih edenlerin toplamı Birecik İlçesinde % 52,5 oranındadır.

Bu bağlamda Birecik'te çoğunluk itibariyle bilinçli bir seçmen profili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu yörede yaşayan insanların çoğunluğunun sorgusuz bir dindarlık arayışının olmadığı, dolayısıyla dürüstlüğüni ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır.

III.1.3. Evlenilecek Adayda Aranan Özellikler

Tablo 32, Deneklerin Evlenilecek Adayda Aranan En önemli Özellik Dağılımı

Seçenekler	Sayı	%
Güzellik	20	12,5
Zenginlik	22	13,8
Ahlâk ve Dindarlık	68	42,5
Soy ve Aile Yapısının Sağlam Olması	32	20,0
Hepsi	18	11,3
Toplam	160	100,0

Birecik'te deneklerin evlenilecek adayda aradıkları en önemli özellik değerlendirmeleri Tablo 32'de görülmektedir. Buna göre; deneklerin % 12,5'i en önemli tercih olarak "güzellik" tercihinde bulunmakta, % 13,8'i "zenginlik", % 42,5'i "ahlak ve dindarlık" tercihinde bulunmakta, % 20'si "soy ve aile yapısının sağlam olması" tercihinde bulunmakta ve % 11,3'ü de "Başka (belirtiniz.....) şikkında "hepsi" tercihinde bulunmaktadır.

Bu sonuçlara göre; Birecik'te halkın evlenilecek adayda "Ahlak ve Dindarlığa", "Soy ve Aile Yapısına" öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Yaptığımız birebir görüşmelerde de bu yönde bir eğilimin olduğu görülmüştür. Kendilerini yeterli derecede dindar olarak görmeyen bazı insanlar evlenecekleri adayın dindar olmasını istemektedirler.

III.2. Dini Törenlere İlgili Durumu

III.2.1. Mevlit, Sünnet, Cenaze vb. Gibi Dini Törenler

Tablo 33, Mevlit, Sünnet, Cenaze vb. Dini Törenlere Katılım Dağılımı –Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Çok Sık	Sık	Ara sıra	Hiç	Toplam
15-25 Arası	Sayı %	7 20,0	8 22,9	10 28,6	10 28,6	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	20 64,5	10 32,3	1 3,2		31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	10 30,3	21 63,6	2 6,1		33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	25 75,8	4 12,1	4 12,1		33 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %	16 59,3	6 22,2	5 18,5		27 100,0
Toplam	Sayı %	78 49,1	49 30,8	22 13,8	10 6,3	159 100,0

Birecik'te deneklerin dinî törenlere katılma durumları Tablo 33'te görülmektedir. Frekans dağılımına göre; görüldüğü gibi bu yörede dinî törenlere katılım oranı yüksektir. Böyle törenlere “hiç” katılmam diyenler toplam olarak sadece % 6,3'tür. Öte yandan, “böyle törenlere “çok sık” ve “sık” katılım diyenler, toplam (%49,1 + % 30,8) % 79,9 oranında olmaktadır.

Dinin toplum hayatını bütünleştirici özelliklerinden birisi de dinî törenlerdir. İslâm, toplum hayatının bütün alanları için bir takım dinî hükümler, formüller, ibadetler, dualar ve merasimler ortaya koymuş ve bunlarla aynı zamanda toplum bütünleşmesini, kaynaşmasını sağlamayı da hedeflemiştir.

Doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi kişi ve toplum hayatında bir safhadan bir başkasına geçişi ifade eden önemli olayların, törenlerin dinî kalıplar ve atmosfer içerisinde cereyan etmesi ya da en azından bu tür olaylar vesilesiyle yerine getirilen örf ve adetler, törenler ve uygulamalar arasında dinî bir renge sahip unsurların önemli bir yer tutmakta oluşu, dinin toplum hayatını bütünleştirici yönüyle yakından ilişkilidir.¹¹¹

¹¹¹Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 226.

Bu bağlamda, toplumumuzda kutsal gün ve gecelere, dinî törenlere ayrı bir önem verilmekte ve bu zamanlarda toplumda dinî duygu ve yaşantı doruk noktasına çıkmaktadır. Bu günler, birlik ve beraberliğin, dayanışmanın en güzel örneklerinin yaşandığı anlardır. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülâkatlara göre; çalışma evrenimiz Birecik'te dinî törenler, akraba ve dostların bir araya geldiği toplumsal hayatın canlı olduğu önemli günlerdir. Böyle bir tören yapıldığında geçerli bir mazeret belirtmeden törene katılmayan akraba ve dostlar ile ilişkiler koparıldığından, bütün bireyler bu tür törenlere katılmaya gayret ederler. Özellikle cenaze törenlerinde, ailenin statusüne göre haftalarca taziye törenleri sürebilir.

III.3. Yatır ve Türbe Ziyaretleri ile İlgili Uygulamalar

Tablo 34, Yatır(Türbe) Ziyareti Dağılımı –Yaş İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Çok Sık	Sık	Ara Sıra	Hiç	Toplam
15-25 Arası	Sayı %	2 5,7	4 11,4	17 48,6	12 34,3	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	1 3,2	7 22,6	14 45,2	9 29,0	31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	2 6,1	6 18,2	13 39,4	12 36,4	33 100,0
46-60 Arası	Sayı %	1 3,0	16 48,5	11 33,3	5 15,2	33 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %		1 3,7	4 14,8	22 81,5	27 100,0
Toplam	Sayı %	6 3,8	34 21,4	59 37,1	60 37,7	159 100,0

Birecik'te deneklerin yatır (türbe) ziyareti tutumları Tablo 34'te görülmektedir. Frekans dağılımına göre; türbe ziyaretini “çok sık” yapanlar % 3,8; “sık” yapanlar %21,4; “ara sıra” yapanlar % 37,1 ve “hiç” yapmayanlar da % 37,7 oranındadır.

Geleneksel halk inançlarında yatır (türbe), muska, büyü, kurşun döktürme, fal bakma vb. “batıl” uygulamalardan medet ummanın varlığı bilinmektedir. Ancak, toplumlar yeterli ve doğru bilgiye ulaştıkça inançlarını da daha rasyonel değerlendirebilmekte ve yaşamlarında bu tür uygulamalara yer vermemektedir.

Batıl inançlar açısından geleneksel toplum ile modern toplum arasında önemli farklılıklar vardır. Geleneksel yapıda bireyler, toplumsal olayları şansa, kadere, bahta ya da bahtsızlığa, uğur, alın yazısı gibi şeylere bağlarken karamsar bir dünya anlayışı, duygusallık öne çıkar, buna karşın, modern anlayışta olayları daha rasyonel değerlendirme, sorumluluğu kendinde arama, yeni deneylere açık olma anlayışı hâkimdir.¹¹²

Her toplumda dinî bilgilenmenin yeterli olmadığı zamanlarda bu tür batıl uygulamalar yaygınlık kazanmakta ve din bilginleri ile halk arasında bu konularda farklılıklar oluşabilmektedir.

Birecik'te kutsal mekânlar, yatırlar (türbeler) yaygındır ve halkın dinî yaşantısında önemli bir yere sahiptirler. Hatta bu yatırlarda bulunan kimselerin manevî tasavvurlarının devam ettiği kabul edildiğinden bunlardan medet umulduğu, birtakım isteklerin buralarda dile getirildiği de gözlenmiştir. Ayrıca, buralarda yapılan duaların, türbede yatan zatın vesile olması ile kabul olacağı düşünülmektedir.

Buna göre; bir şekilde türbe ziyareti yapanların oranı toplam olarak % 62,3 oranında olmaktadır ki, kutsal mekânlar olarak kabul edilen yatırlara (türbeler) olan ilginin Birecik'te devam ettiği görülmektedir.

Tablo 35, Muska, Büyü vb. İşler Yaptırma Dağılımı Yaş-İlişkisi

Yaş Dağılımı	Sayı / %	Çok Sık	Sık	Ara sıra	Hiç	Toplam
15-25 Arası	Sayı %		4 11,4	12 34,3	19 54,3	35 100,0
26-35 Arası	Sayı %	4 12,9	5 16,1	5 16,1	17 54,8	31 100,0
36-45 Arası	Sayı %	3 9,1	6 18,2	3 9,1	21 63,6	33 100,0
46-60 Arası	Sayı %		15 45,5	4 12,1	14 42,4	33 100,0
61 ve Yukarısı	Sayı %			1 3,7	26 96,3	27 100,0
Toplam	Sayı %	7 4,4	30 18,9	25 15,7	97 61,0	160 100,0

¹¹²Ali Coşkun, "Gelenegin ve Gelecegin Kavşagında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya", s. 6.

Birecik'te deneklerin muska, büyü vb. işler yaptırma durumları Tablo 35'te görülmektedir. Frekans dağılımına göre; bu işleri “çok sık” yapanlar toplam olarak % 4,4; “sık” yapanlar %18,9; “ara sıra” yapanlar %15,7 ve “hiç” yapmayanlar ise % 61 oranındadır. Buna göre bu tür uygulamalara sıkça baş vuranların özellikle orta yaş grubu diye tanımlayabileceğimiz 36-60 yaş arasından olduğunu gözlemlemekteyiz ki; bu oran 36-45 arasında toplam % 36.4 (“çok sık” % 9.1 + ”sık” %18.2 + ”ara sıra” % 9.1) ; 46-60 arasında ise toplam % 57.6 oranında olduğu görülmektedir.

Tablo 36, Muska, Büyü vb. İşleri Yaptırma Dağılımı- Cinsiyet İlişkisi

Cinsiyet	Sayı / %	Çok Sık	Sık	Ara sıra	Hiç	Toplam
Kadın	Sayı %	7 9,5	14 18,9	21 28,4	32 43,2	74 100,0
Erkek	Sayı %		16 18,8	4 4,7	65 76,5	85 100,0
Toplam	Sayı %	7 4,4	30 18,9	25 15,7	97 61,0	159 100,0

Birecik'te deneklerin cinsiyet dağılımına göre muska, büyü vb. işleri yaptırma tutumları Tablo 36'da görülmektedir. Buna göre; kadınların % 9,5'i “çok sık”, % 18,9'u “sık”, % 28,4'ü “ara sıra” muska, büyü gibi işlere başvururken, % 43,2'si “hiç” bu tür uygulamalar yapmamaktadır. Erkeklerin ise; % 18,8'i “sık”, % 4,7'si de “ara sıra” muska, büyü gibi uygulamalara müracaat etmekte ve % 76,5 oranında da “hiç” bu tür uygulamalar yapmamaktadırlar. Bu durumda kadınların bu tür uygulamalara erkeklere oranla daha fazla ilgi gösterdikleri görülmektedir.

Bu bağlamda kadınların dinî bilgi edinme yollarının erkeklere oranla daha düşük olması, duygusal yönlerinin ağır basması, geleneksel halk inançları ve uygulamalarına daha fazla önem vermeleri gibi hususların, kadınların bu tür uygulamalara erkeklere oranla daha fazla ilgi göstermelerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

"Birecik'te dinî hayat" isimli bu araştırmada Birecik ilçe merkezinde yaşayan toplumun dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi, dinî hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılması konu edinilmiştir. Bu araştırma, teorik ve uygulama olmak üzere iki aşamada gerçekteşirilmiiştir.

Araştırmanın teorik çerçevesini, bölge insanının davranışlarının şekillenmesinde etkili olan Birecik yöresinin genel özelliklerinin saptanması ile din, toplum, sosyal yapı, sosyal yapı-din ilişkileri oluşturmuştur. Bu teorik çerçeve araştırmanın uygulamalı bölümüne geçişi sağlamış ve dinî hayata yönelik tutumlar, dinin inanç, ibadet ve sosyal boyutları olmak üzere üç ayrı kategoride incelenmeye çalışılmıştır.

Dini hayata yönelik tutumların cinsiyet, yaş, medenî durum, eğitim durumu, meslek ve gelir düzeyi gibi araştırmanın temel bağımsız değişkenlerini oluşturan faktörlere göre nasıl bir farklılık arz ettiğini tespit etmeye çalıştık.

Diğer taraftan, çalışmamızın bulgular bölümünde, önceden belirlediğimiz varsayımlarımızı yapmış olduğumuz anket verilerine, gözlem ve mülâkatlarımıza dayalı olarak test ettik.

Genel olarak Birecik, geleneksel sosyo-kültürel yapının korunduğu bir ilçe olmakla birlikte, ülkemizin geçirmekte olduğu toplumsal değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan değişim ve farklılaşmalardan etkilenmiş ve hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Diğer taraftan, var olan bu geleneksel toplumsal ve kültürel yapı, kendi içerisinde özgün davranış biçimlerini, değer yargılarını, inançlarını ve denetim mekanizmalarını oluşturmuştur. Bunların arasında, toplumun içinden gelen koruma mekanizmaları yanında geleneksel dinî anlayışlar da etkili olmakta ve yaşanan değişmelere karşı, var olan geleneksel yapıların, örf adetlerin, din kaynaklı geleneksel kabul ve anlayışların da yer yer direnç gösterdiği görülmüştür. Bu direnç çerçevesinde de, toplumda gelenek-modernlik ikileminde bir çatışma olduğu ve bir farklılaşmanın oluştuğu anlaşıldığından, bu konudaki varsayımımız doğrulanmıştır.

Birecik halkının sosyo-kültürel yaşamında geleneksel dinî anlayışlar, inanışlar ve kabuller etkin olmakla birlikte, yaşanan değişimlerden etkilendikleri ve bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür. Dolayısı ile bu konudaki varsayımımız da doğrulanmıştır.

Bütün bunların yanında, Birecik'te toplumsal değişme-din ilişkileri bağlamında, hızlı bir şekilde yaşanan değişimlerden çeşitli değişkenlere göre halkın günlük dinî ve sosyo-kültürel yaşamında farklılıklar ortaya çıktığı çalışmamızın bulguları ile desteklenmiştir ve bu farklılıklar, aşağıda belirtilmektedir.

Birecik halkı, dinin pratik boyutunda genel olarak ibadetlere bir bağlılık gösterebilir de, yaşanan hızlı toplumsal değişimlere dayalı olarak yaşlara göre bir farklılaşmanın yaşandığı doğrulanmıştır. Yaşlar ilerledikçe Cuma namazı (Tablo 23) ve günlük vakit namazlarını devamlı kılmada bir artış olurken yaşlar düştükçe de azalmaktadır (Tablo 21). Aynı durum kurban kesme ve Hac İbadeti konusunda da söz konusu olup, gelir seviyesi ile kurban kesme ve Hacca gitme arasında önemli bir farklılaşma tespit edilmiş ve ekonomik güce bağlı bir ibadet olduklarından gelir durumu arttıkça kurban kesme (Tablo 28) ve Hacca gitme (Tablo 27) ibadetinde de artış olduğu doğrulanmıştır.

Diğer taraftan oruç ibadetinde de genelde bir farklılaşma olmadığı ve büyük oranda yerine getirilen bir ibadet olduğu görülmüştür. (Tablo 24).

Ancak, Dua etme alışkanlığında ise, önemli bir farklılaşma görülmemiştir. Dolayısı ile dua konusunda, yaşanan değişimlere bağlı olarak bir farklılaşmanın olacağı varsayımı doğrulanmamıştır. (Tablo 29).

Birecik halkının günlük yaşamında, geleneksel yapıya bağlı olarak mevlit, sünnet ve cenaze gibi dinî törenler ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte, yaşanan değişimlerden çeşitli değişkenler açısından bir farklılık yaşandığı düşünülmektedir, şeklindeki varsayımımız da doğrulanmıştır.

Geleneksel yapıların etkin olduğu toplumlarda bireysellik yerine cemaatçi yapılanma ağırlık kazandığından, geleneksel dinî törenler bu anlamda ayrı bir öneme sahiptir. Birecik'te de bu durum geçerli olmakta ve bu tür törenlere katılımın

yüksek oranlarda oluşu dikkat çekmektedir. Ancak yaşanan değişmelere bağlı olarak yaşlara göre bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. (Tablo 33).

Birecik, tarihi bir ilçe olmasından dolayı, kutsal kabul edilen mekân ve ziyaret yerleri açısından zengin bir yerdir. Bu kutsal mekân ve ziyaret yerlerinin, ilçe halkının geleneksel dinî yaşamında önemi büyüktür. Ancak, yaşanan toplumsal değişmelerden, bunlara bağlı uygulamalar, ziyaretler ve anlayışlar da etkilenmekte ve çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklı tutumlar görülmektedir, şeklindeki varsayımımız doğrulanmamıştır. (Tablo 34).

Diğer taraftan, Birecik'in sosyo-kültürel yapısında geleneksel yapılar ve anlayışlar işlevsel olmakla birlikte, yaşanan hızlı toplumsal değişmelerden bu alanlarda da değişimin yaşandığı sanılmaktadır. Bu bağlamda, Birecik'te geleneksel aile yapısı içerisinde evlenilecek adayda aranan özellikler, evlilik şekli, çocuk sayısı, vb. gibi uygulama alanlarında çeşitli değişkenlere göre farklı tutumlar ortaya çıkabilmektedir, şeklindeki varsayımımız da büyük oranda doğrulanmıştır. İçinde bulunduğu bölgeye bağlı olarak geleneksel aile yapısının korunmaya çalışıldığı Birecik'te bu yapının yaşanan değişmelerden etkilendiği ve sahip olunan çocuk sayısı, ailede istenilen çocuk sayısı, gibi alanlarda köklü bir değişimin başladığı anlaşılmaktadır. Ancak, evlilik şekli, çocuğa isim seçimi, gibi konularda ise geleneksel kabul ve anlayışlar, yaşanan toplumsal değişmelerden etkilenmekle birlikte etkinliğini korumaktadır.

Ayrıca, teknolojik ilerlemelere bağlı modern yaşam anlayışları çerçevesinde, Birecik'te kitle iletişim araçları ile ilişki biçimlerinde de bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır, şeklindeki varsayımımız da, geleneksel anlayış ve kabuller hala etkin olmakla birlikte, büyük oranda doğrulanmıştır. Bu bağlamda, yaşlı kuşakların pop ve yabancı müzik gibi yeni müzik türlerine fazla ilgi göstermedikleri görülmüştür (Tablo 16). Diğer taraftan, genel olarak yaşlar düştükçe gazete okuma alışkanlığının yükseldiği anlaşılmaktadır (Tablo 9). Buradan, gençlerin kitle iletişim araçlarından gazete ile ilişkilerinin yaşlılara oranla daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Birecik ilçe merkezinde yaşayan toplumun dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi, dinî hayatın sosyal sistem

içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılmasının konu edinildiği "Birecik'te dinî hayat" isimli bu çalışmada yörede yaşayan insanların geleneksel, modern, seküler ve sübjektif din algılarına göre toplam dindarlık puanlarında bir çeşitlilik söz konusu olsa da dinî hayata yönelik tutumlarında çok ta farklılık görülmemektedir. Çeşitli konularla ilgili bireysel düşünce ve görüş farklılıklarına rağmen dinî hayata yönelik tutumlarda genel olarak insanların benzer duygu, düşünce ve davranışlara sahip oldukları görülmekte ve dinî hayata yönelik tutumlarda ağır basan motifin araştırmadaki temel varsayımımızı doğrular şekilde geleneksellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırma bölgesinde din kurumu, sosyal sistem içinde etkili bir fenomen olarak karşımıza çıkmakta ve güçlü bir sosyal olgu olarak varlığını devam ettirmektedir.

Din, sosyal sistem içinde bütünleştirici, bireysel ve sosyal farklılıkları azaltıcı, fertler arasındaki dayanışmayı artırıcı pozitif bir fonksiyon icra etmektedir. Diğer taraftan dinî hayata yönelik tutumlarda, ülkemizde farklı şekil ve niteliklerde devam eden kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sekülerleşme süreçleri karşısında yapısal olarak farklı bir tip ve model oluşturacak şekilde bir başkalaşımın söz konusu olmadığı görülmektedir. Tüm bu süreçler, bölge insanını etkilemekle birlikte, yöredeki hayat tarzını büyük oranda geleneksel yapı ve dinî değerler belirlemeye devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABUZAR Celil, **Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanhurfa Örneği)** (Basılmamış Doktora Tezi) O.M.Ü.S.B.E, Samsun, 2003.
- AKSEKİ A. Hamdi, **İslâm Dini**, Nur Yay., Ankara, 1993.
- AKTAY Yasin, **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yay., İstanbul, 1999.
- AKYÜZ Niyazi, **Ankara'nın Boğaziçi Semtinde Dini Hayat ve Kentleşme Üzerine Bir Araştırma**, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 1994.
- ANA BRİTANNİCA Genel Kültür Ansiklopedisi, "Birecik" C. V, Ana Yay., İstanbul, 1994.
- ARMAĞAN Mustafa, **Gelenek ve Modernlik Arasında**, İnsan Yay. İstanbul, 1995.
- ARON Raymond, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yay., İstanbul, 1986.
- ARSLANTÜRK Zeki, M. Tayfun Amman, **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, Çamlıca Yay. İstanbul, 2001.
- AYDEMİR Salih, **Şeyh-Mürid İlişkileriyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat (Şanhurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Müritleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması)**, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.
- BEHAR Cem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500 – 1927 Tarihi İstatistikler Dizisi**, C. II, , DİE Matbaası, Ankara, 1996.
- BERGER Peter L., **"Dini Kurumlar"**, (Çev: Adil Çiftçi), D.E.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı, IX, İzmir, 1995.
- BİLGİSEVEN Amiran Kurtkan, **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.
- BİRECİK KAYMAKAMLIĞI, **Brifing Dosyası**, 27.01.1998.
- ....., **Brifing Dosyası**, 09.01.1996.
- BİRECİK KAYMAKAMLIĞI, **21.Yüzyıla Girerken Birecik**, Birecik Kaymakamlığı Yayını, Ankara, 2003.
- BOZKURT Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.
- CANAN İbrahim, **Kütüb-i Sitte**, C. XVII, Zaman yay., İstanbul, Tarihsiz.

- CEVİZCİ, Ahmet **Felsefe Sözlüğü**, Ekin Yay., Ankara, 1997.
- COŞKUN Ali, “**Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya**”, Bilgi Hikmet Dergisi, sayı: 6, 1994.
- ÇAĞATAY Tahir, **Günün Sosyolojisine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 797, Kültür Eserleri Dizisi 90, Ankara, 1987.
- ÇELİK Celalettin, **Şehirleşme ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002.
- DEMİR Ömer, Acar Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yay. İstanbul, 1993.
- DEMİRHAN Ahmet, **Modernlik**, Ağaç Yay., İstanbul, 1992.
- Diyanet İslam İlmihali**, I. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003.
- EFE Fikret, **Geleneksel Toplum, Sanayileşme, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri: Bayburt ve Kocaeli Örnekleri**, (Basılmamış Doktora Tezi) E.Ü.S.B.E., Kayseri, 1997.
- ELİADE Mircea, **Dinin Anlam ve Sosyal Fonksiyonu**. (Çev: Mehmet Aydın) Din Bilimleri Yay., Konya, 1995.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Beşinci Kitap, (Türkçeleştiren: Zuhuri DANIŞMAN), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970.
- FREYER Hans, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Turgut Kalpsüz), Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1964.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI, **Güneydoğu Anadolu Projesi Sosyal Eylem Planı**, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, Mayıs, 1995.
- GİDDENS Anthony, **Sosyoloji**, (Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara, 2000.
- GÜNAY Ünver, “**Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din**”, Türk Yurdu, Nisan-Mayıs, 1997.
- ....., **Din Sosyolojisi Dersleri**. E.Ü., Yay., No: 62, Kayseri, 1993.
- ....., **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul, 2000.
- ....., **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, Erzurum Kitaplığı Yay., İstanbul, 1999.
- .....“**Modern Sanayi Toplumlarında Din I-II**”, E.Ü.İ.F.D., Kayseri, 1986.
- GÜNEŞ Abdurrahman, **Dini Hayatın Sosyolojik Tahlili (Malatya Uygulaması)**, (Basılmamış Doktora Tezi), İnönü Ü., Sos. Bil. Enst., Malatya, 1997.

- İZBIRAK, Raşit. **Türkiye**, C. II, M.E.B Yayınları, İstanbul, 1996.
- KANKILIÇ H. Verdi, **Birecik Rehberi**, İrfan Matbaası, Birecik, 1972.
- KAPTAN Saim, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Ankara, 1977.
- KARASAN Mehmet, **İlk Yunan Düşüncesinde Din ilmi Denemeleri**, A.Ü.İ.F.D., S: 1, Ankara, 1953.
- KİRMAN M. Ali, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 2004.
- KOÇ Erdem, **Standart, Ekonomik ve Teknik Dergi**, T.S.E., Yayını, Temmuz, 2001.
- KOŞTAŞ Münir, **Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1995.
- KÖKTAŞ M. Emin, **Türkiye’de Dini Hayat**, İşaret Yay, İzmir, 1993.
- KÜÇÜK Hasan, **Hicretin Onbeşinci Asrını İdrak Ederken Türk İslâm Sosyal Düşünce Yapısı**, İst., 1980.
- MARDİN Şerif, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yay., İst., 1983.
- MARSHALL Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999.
- MENGÜŞOĞLU Takiyuddin, **Felsefeye Giriş**, Remzi Kitabevi, 7. Bsk., İstanbul, 2000.
- MENSHING Gustav, **Din Sosyolojisi**, (Çev: Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yay., Konya, 1994.
- NASR S. Hüseyin, “**Gelenek Nedir**”, (Çev: Yusuf Yazar), Bilgi ve Hikmet, Sayı: 9, Kış, 1995.
- PAZARLI Osman, **Din psikolojisi**, Remzi Kitabevi, II. Basım, İstanbul, 1972.
- SARIBAY Ali Yaşar, “**Postmodernite ve Kültür Olarak İslâm**”, Türkiye Günlüğü, Sayı 25, Kış, 1993.
- SCHARF Betty, “**Endüstriyel Toplumlarda Din**”, (Çev. Bünyamin SOLMAZ), S.Ü.İ.F. Der. Sayı:3, Konya, 1990.
- SEZEN Yümni, **Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar**, İFAV Yay., İstanbul, 1997.
- SMİTH Anthony D., **Toplumsal Değişme Anlayışı**, (Çev: Ülgen Oskay), Ege Üniv., Basımevi, İzmir, 1988.

- TABAKOĞLU Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1994.
- TANIŞIK H.Refet, **Urfa Yakın Çevre İncelemeleri**, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 1974.
- TAPLAMACIOĞLU Mehmet, **Din Sosyolojisi**, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1968.
- TAŞTAN A. Vahap, **Göç ve Din**, E.Ü.S.B.E., Kayseri, 1993.
- TAYLAN Necip, **İlim- Din İlişkisi**, İstanbul, 1979.
- TERRENOIRE J-P., "Groupes Socioprofessionnels Et Pratiques Cultuelles Catholiques" Paris, Archives De Sciences Sociales des Religions, 1974, No:37, s.121 'den nakleden Ünver GÜNAY, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat**, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- TÜRKDOĞAN Orhan, **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, Dede Korkut Yay., İstanbul, 1977.
- WACH Joachim, **Din Sosyolojisine Giriş**, s. 7, (Çev: Battal İnandı), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987.
- ....., **Din Sosyolojisi**. (Çev: Ünver Günay), E.Ü. Yay., Kayseri, 1990.

EK: 1

BİRECİK’TE DİNÎ HAYAT ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMANIN GÖRÜŞME FORMU

Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. Elinizdeki bu görüşme formu, Birecik’te yaşayan insanların dinî hayatlarının çeşitli yönlerini araştırmayı amaçlayan bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Araştırmamız, sadece bilimsel bir çalışma niteliğindedir. Herhangi bir siyasi amaç taşımamaktadır. Ayrıca, görüşme formlarına isimler yazılmayacağından anketi dolduran şahıslara bir sorumluluk getirmeyecektir.

Araştırmamızın sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesi, sorulara samimiyetle ve herhangi bir etki altında kalmaksızın vereceğiniz cevaplara bağlıdır.

Görüşme formumuz, soruya göre bir veya birkaç maddeyi birden işaretleyebileceğiniz çoktan seçmeli sorulardan oluşmaktadır. Bu sorularda size uygun olan şıkları (X işareti ile) işaretleyiniz. Ayrıca, size uygun bir şık bulunmadığında kendi düşüncenizi “Başka (belirtiniz).....” kısmına yazabilirsiniz.

Bu çalışmaya göstereceğiniz hassasiyet ve katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Mehmet Vehpi Toktay

SORULAR

1) Cinsiyetiniz?

- 1-( ) Kadın
- 2-( ) Erkek

2) Yaşınız?

- 1-( ) 15-25 Arası
- 2-( ) 26-35 Arası
- 3-( ) 36-45 Arası
- 4-( ) 46-60 Arası
- 5-( ) 61 ve Yukarısı

3) Medeni Durumunuz?

- 1-( ) Bekar
- 2-( ) Evli
- 3-( ) Dul
- 4-( ) Boşanmış
- 5-( ) İki Veya Daha Fazla Eşle Evli

4) Mesleğiniz?

- 1 ( ) Memur
- 2-( ) Ev Hanımı
- 3-( ) Esnaf
- 4-( ) İşçi
- 5-( ) Çiftçi
- 6-( ) Emekli
- 7-( ) İşsiz

5) Öğrenim Durumunuz?

- 1-( ) Okuma Yazma Bilmiyor
- 2-( ) Sadece Okur Yazar
- 3-( ) İlkokul Mezunu
- 4-( ) Ortaokul Mezunu
- 5-( ) Lise ve Dengi Okul Mezunu
- 6-( ) Yüksekokul Mezunu

6) Kaç Yıldır Birecik İlçe Merkezinde Oturuyorsunuz?

- 1- ( ) Doğduğumdan Beri
- 2- ( ) 1-3
- 3- ( ) 4-6
- 4- ( ) 7-10
- 5- ( ) 11 ve Yukarısı

7) Aylık Geliriniz Ne Kadardır?

- 1- ( ) 350 Ytl ve Aşağısı
- 2- ( ) 351-500 Ytl Arası
- 3- ( ) 501-750 Ytl Arası
- 4- ( ) 751-1000 Ytl Arası
- 5- ( ) 1001 Ytl ve Yukarısı

8) Kimlerle Beraber Oturuyorsunuz

- 1- ( ) Yalnız
- 2- ( ) Annem ve Babam
- 3- ( ) Eşim ve Çocuklarım
- 4- ( ) Eşim, Çocuklarım ve Aile Büyüklerimle
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

9) Hangi Sıklıkta Gazete Okursunuz?

- 1- ( ) Her Gün En Az Bir Gazete Okurum
- 2- ( ) Günde Birkaç Gazete Takip Ederim
- 3- ( ) Haftanın Bazı Günleri Gazete Okurum
- 4- ( ) Çok Seyrek, Elime Geçerse Okurum
- 5- ( ) Gazete Okumam

10) Eşinizle Hangi Şekilde Evlendiniz?

- 1- ( ) Görücü Usulüyle
- 2- ( ) Kendi Aramızda Anlaşarak, Büyüklerin Kabulüyle
- 3- ( ) Kaçırarak Veya Kaçarak
- 4- ( ) Berdel (Değişme) Usulüyle
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

11) Kaç Çocuğunuz Var?

- 1- ( ) 1-2
- 2- ( ) 3-4
- 3- ( ) 5-6
- 4- ( ) 7-8
- 5- ( ) 9 ve Yukarısı

12) Sizce Bir Ailede Kaç Çocuk Olmalı?

- 1- ( ) 1-2
- 2- ( ) 3-4
- 3- ( ) 5-6
- 4- ( ) 7-8
- 5- ( ) 9 ve Yukarısı

13) Çocuklarınızın Hangi Mesleği Tercih Etmesini İstersiniz?

- 1- ( ) Doktor
- 2- ( ) Öğretmen
- 3- ( ) Polis
- 4- ( ) Din Görevlisi
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

14) Kız Çocuğunuza En Çok Hangi Eğitim İmkânını Sağlamak İstersiniz?

- 1- ( ) İlköğretim
- 2- ( ) Lise
- 3- ( ) Kur'an Kursu
- 4- ( ) Yüksek Okul
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

15) Çocuğunuzun İsmi Nasıl Seçersiniz?

- 1- ( ) Dini İsim Olmasına Özen Gösteririm
- 2- ( ) Aile Büyüklerimizin İsmi Seçerim
- 3- ( ) Güncel İsimler Olmasına Özen Gösteririm
- 4- ( ) Ünlü Sanatçıların, Sporcuların
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

16) Hangi Tür Müzikten Hoşlanırsınız?

- 1- ( ) Şarkı, Türkü,
- 2- ( ) Arabesk
- 3- ( ) Pop Müzik
- 4- ( ) İlahi, Ezgi, Marş
- 5- ( ) Başka (Belirtiniz.....)

17) Allah İnancı Bakımından Aşağıdaki Maddelerden Kendinize En Uygun Olanı İşaretleyiniz. (Sadece Bir Şık .)

- 1-( ) Kâinattaki Her Şeyi Yaratan ve Her Şeye Gücü Yeten Bir Allah'ın Varlığına Kesinlikle İnanıyorum.
2-( ) Kâinatın Allah Tarafından Yaratıldığına İnanıyorum, Fakat Daha Sonra Olanlara Müdahale Ettiğine İnanmıyorum
3-( ) Allah'ın Varlığı Konusuna İlgi Duymuyorum
4-( ) Allah'ın Varlığına İnanmıyorum. Her Şeyi Yaratan Doğanın Kendisidir
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

18) "İnsan; Bu Dünyada Yaptıklarından Sorumludur ve Hesaba Çekilecektir." Anlayışına Katılıyor musunuz?

- 1-( ) Kesinlikle Katılıyorum
2-( ) Katılıyorum
3-( ) Kararsızım
4-( ) Katılmıyorum

19) "Bir Kimsenin Başına Gelecekler Alında Yazılıdır ve Alın Yazısı Değişmez" Anlayışına Katılıyor musunuz?

- 1-( ) Kesinlikle Katılıyorum
2-( ) Katılıyorum
3-( ) Kararsızım
4-( ) Katılmıyorum

20) İbadetleri Hangi Sebep İle Yapıyorsunuz?

- 1-( ) Dinimizin Emri Olduğu İçin
2-( ) Aile ve Çevre Baskısıyla
3-( ) Allah'ın Beni Cehennemde Cezalandırmasından Korktuğum İçin
4-( ) Allah'a Şükran İfadesi ve Cennete Gitmek İçin
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

	Her Zaman	Arasıra	Hiç
21) Günde Beş Vakit Namazı	( )	( )	( )
22) Cuma Namazı	( )	( )	( )
23) Ramazan Orucu	( )	( )	( )
24) Dua	( )	( )	( )

25) Zekât Konusundaki Düşünceniz Aşağıdakilerden Hangisine Uygundur?

- 1-( ) Zekât, Allah'ın Emri Ve İnsanın Malı Üzerindeki Fakirin Hakkıdır.
2-( ) Bazı Hayır Ve İbadetlerde Bulunmak Yeterlidir, Ayrıca Zekat Vermeye Gerek Yoktur
3-( ) Benim Malımda Fakirin Hakkı Yoktur.
4-( ) Zaten Vergi Veriyoruz, Ayrıca Zekat Vermeye Gerek Yoktur
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

26) Hac Konusundaki Düşünceniz Aşağıdakilerden Hangisine Uygundur?

- 1-( ) Hac Bir Dini İbadettir, Durumu Müsait Olanlar Yerine Getirmelidir
2-( ) Bir Defa Gidildikten Sonra, İhtiyaç Sahiplerine Yardım Edilmeli
3-( ) Hacca Gitmeyi Gerekli Görmüyorum.
4-( ) Bunca Fakir Varken Hacca Gidilmesine Karşyım
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

27) Kurban Keser misiniz?

- 1-( ) Her Yıl Keserim
2-( ) Bazı Yıllar Keserim
3-( ) Hiç Kesmedim Kurban Kesecek Durumda Değilim
4-( ) Kurban Kesimine Karşyım
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

28) Alış-Veriş Yapacağınız Esnafın Dindar Olmasına Dikkat Eder misiniz?

- 1-( ) Evet
2-( ) Hayır
3-( ) Bazen
4-( ) Dindar Olmaları O Kadar Önemli Değil, Dürüst Olmaları Önemli.
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

29) Oy Vereceğiniz Zaman Aşağıdaki Seçeneklerden Özellikle Hangisine Dikkat Edersiniz? (Sadece Bir Şık İşaretleyiniz.)

- 1-( ) Adayın Partisine
2-( ) Adayın Veya Partisinin Vaatlerine
3-( ) Adayın Kişiliğine, Dürüstlüğüne vs.
4-( ) Dindar Olup - Olmamasına
5-( ) Başka (Belirtiniz).....)

30) Size Göre Evlenilecek Adayda Aranacak En Önemli Özellik Ne Olmalıdır?

- 1-( ) Güzellik
- 2-( ) Zenginlik
- 3-( ) Ahlak ve Dindarlık
- 4-( ) Soy ve Aile Yapısının Sağlam Olması
- 5-( ) Başka (Belirtiniz.....)

31) Toplumsal Hayatımızda Önemli Bir Yeri Olan (Mevlit, Sünnet, Cenaze vb.) Dini Törenlere İlgi Duyar Katılır mısınız?

- 1-( ) Çok Sık Katılıyorum
- 2-( ) Sık Katılıyorum
- 3-( ) Ara Sıra Katılıyorum
- 4-( ) Hiç Katılmam

32-Çok Zor Durumda Kaldığımızda Başımıza Bir Felaket Geldiğinde Aşağıdaki Uygulamaların Hangisine Veya Hangilerine Hangi Sıklıkta Baş Vurursunuz?

	Çok Sık	Sık	Bazen	Hiç
1-( ) Muska Yaptırmak.....	( )	( )	( )	( )
2-( ) Adak Adamak.....	( )	( )	( )	( )
3-( ) Yatır (Türbe) Ziyareti.....	( )	( )	( )	( )
4-( ) Büyü.....	( )	( )	( )	( )